

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

**POLITICKÁ, SPOLEČENSKÁ A KULTURNÍ ČINNOST UČITELSKÉHO SBORU
V OBCÍCH ŠENOV, VÁCLAVOVICE A BARTOVICE NA POČÁTKU 20. STOLETÍ**

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kateřina Galuřková

Vedoucí práce: Mgr. Ivan Puř, Ph.D.

Olomouc

2024

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce a s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne..... Podpis.....

Kateřina Galušková

Poděkování

Chtěla bych zde poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Ivanu Pušovi, Ph.D. za vstřícnost, ochotu a trpělivost, se kterou k mému psaní práce vždy přistupoval. Také bych chtěla poděkovat pracovníkům ve Státním okresním archivu ve Frýdku-Místku i v Archivu města Ostravy za ochotu a pomoc. Nakonec bych chtěla poděkovat své rodině za jejich podporu při psaní práce.

Obsah

1. Úvod.....	4
2. Exkurz do historie obcí.....	8
2.1. Bartovice.....	9
2.2. Šenov.....	10
2.3. Václavovice.....	11
3. Školství na počátku 20. století.....	12
3.1. Školství v Bartovicích.....	15
3.2. Školství v Šenově.....	17
3.3. Školství ve Václavovicích.....	18
4. Spolky fungující na počátku 20. století.....	18
4.1. Spolkový život v Bartovicích.....	19
4.2. Spolkový život v Šenově.....	22
4.3. Spolkový život ve Václavovicích.....	27
5. Zapojení učitelů do života obcí.....	31
5.1. Bartovice.....	33
5.1.1. Před válkou a během válečných let.....	33
5.1.2. Po válce.....	35
5.2. Šenov.....	35
5.2.1. Před válkou.....	35
5.2.2. Válečná léta.....	40
5.2.3. Po válce.....	41
5.3. Václavovice.....	43
5.3.1. Před válkou a v jejím průběhu.....	43
5.3.2. Po válce.....	44
6. Závěr.....	46
7. Seznam pramenů a literatury.....	48
8. Resumé.....	51

1. Úvod

O činnost učitelů ve vzdělávacích institucích se zajímala veřejnost odjakživa. Stopy zájmu nalézáme v nejrůznějších knihách i filmech. Vyučování je také jednou z aktivit, která je všem v naší společnosti důvěrně známá a představa učitelů stojících před třídou vysvětlujících učivo je první, která vyvstane na mysli ve spojitosti s jejich povoláním. Kromě interakce pedagogů s žáky ve školních budovách existovalo ale větší množství času pro další činnosti. Vybrat si toto povolání znamenalo v dřívějších dobách stát se jedním z nejvzdělanějších obyvatel vesnice, což znamenalo, že se učitelé těšili úctě a vážnosti ze strany ostatních obyvatel a jejich názory měly ve společnosti větší váhu. Měli možnost toho pro obec mnoho udělat a posunout její vývoj k lepšímu.

Zejména učitelé na vesnicích a v menších obcích byli na přelomu 19. a 20. století respektovanými osobnostmi, které se o dění ve své obci zajímaly. Jejich vliv přetrvával i během dění za první světové války a v nově vzniklé republice, kdy starší z nich navazovali na předválečnou činnost a mladší zakládali nové spolky a angažovali se politicky.

Tato práce se snaží seznámit čtenáře s působením učitelů v oblasti Šenova, Václavovic a Bartovic a zmapovat jejich aktivitu v daných obcích. Původní myšlenka vychází z práce Andrey Pokludové *Vesnický učitel na přelomu 19. a 20. století. Významný aktér modernizace venkovské společnosti*¹ a rozšiřuje ji o popis dalších míst. Posouvá také časový úsek, na který se zaměřuje, z přelomu století na jeho první třetinu. Hlavním zkoumaným časovým úsekem je doba počátku 20. století, během první světové války a částečně období poválečné a První republiky až do doby počátků 30. let.

¹ POKLUDOVÁ, Andrea: *Vesnický učitel na přelomu 19. a 20. století. Významný aktér modernizace venkovské společnosti*. Časopis Matice moravské, 137, 2018, č. 2, s. 295–318.

Práce si klade otázku, zda se učitelé nějaké mimoškolní aktivitě věnovali a pokud ano, jak rozsáhlá a různorodá jejich činnost byla. Srovnávány jsou tři jednotlivé obce, nacházející se v těsné blízkosti, sdílející část společné historie. Cílem práce je porovnat zapojení učitelů v kontextu tří specifických časových úseků, které podobným způsobem proměňovaly život v jednotlivých obcích. Srovnává také obce samotné, jejich vývoj a zásluhy, které na něm měly místní pedagogické sbory. Hlavními ukazateli pro srovnávání jsou aktivity učitelů na poli politickém, společenském a kulturním.

První kapitola představuje jednotlivé obce a jejich stručnou historii, naznačuje život obyvatel vesnic a specifika regionu, kterým učitelé museli při své práci čelit a vyrovnávat se s nimi. Navazující druhá kapitola přibližuje stav školství a jeho vývoj v 19. a 20. století. Podrobněji je v ní představeno vzdělávání učitelů a jeho vývoj, stav školství a změny, které probíhaly ve vztahu k vyučování. Část kapitoly specificky popisuje vznik a vývoj škol všech tří vesnic, stejně jako problémy, se kterými se učitelé na jednotlivých místech působení potýkali. Cílem třetí kapitoly je nastínit celkový spolkový život obcí, představit jednotlivé organizace a jejich příspěvek k obecnímu dění. Kapitola má vymezit možnosti, kterým se učitelům v obci v oblasti veřejného působení dostávalo a vykreslit blíže obecní život i mimo působnost pedagogů. V poslední kapitole dochází ke sloučení předchozích získaných poznatků. Představují se konkrétní osoby z řad učitelských sborů, je podrobně popisována jejich mimoškolní činnost v rámci jejich obcí i doby působení.

K použitým pramenům se řadí obecní kroniky daného období *Kronika Šenov – 1. díl*,² *Kronika Šenov – 2. díl*,³ *Kronika Václavovice – 1. díl*,⁴ a *Kronika obce*,⁵ které představují

² Státní okresní archiv Frýdek-Místek (dále jen SOKA Frýdek-Místek), fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*.

³ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*.

⁴ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*.

⁵ Archiv města Ostravy (dále jen AMO), fond Archiv obce Bartovice (1836) 1850–1945 (1954), inv. č. 132, *Kronika obce*.

probíhající život v jednotlivých obcích spolu s jeho historií, snaží se zachytit jejich rozvoj a dění vystupující z běžného každodenního rámce. Jejich časový rozsah se v obcích liší. Ač podle zákona č. 80/1920 Sb. z. a n. bylo povinností obce po vzniku republiky kroniku vést,⁶ ne všechny nejstarší kroniky se dochovaly, některé novější se proto obracejí k minulosti retrospektivně.

Pro získání informací o školách, jejich vzniku a rozvoji, ale i o učitelích a jejich pedagogickém působení posloužily při výzkumu školní kroniky *Kronika obecné školy Šenov – 1. díl*,⁷ *Kronika obecné školy Václavovice – 2. díl*,⁸ *Kronika obecné školy v Bartovicích*,⁹ a školní archiv *Základní škola Václavovice 1876–1991*.¹⁰

Informace získané v kronikách doplňují a rozšiřují dobové noviny zaměřující se na oblast Těšínska, v menší míře také regionální plátky působící v oblasti Slezska i periodika soustředící se na učitele na úrovni celorepublikové a regionální.

K publikacím věnujícím se obcím a jejich rozvoji patří *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*,¹¹ který stručně pojednává o stavu obcí, základních informacích o obyvatelstvu a významných organizacích. Zaměřeny na jednotlivé obce, které jsou popisovány blíže v první kapitole, jsou publikace *Knížka o Šenově. Vzpomínky a dokumenty o lidech a obci*¹² a *Václavovice. 1302–2002*.¹³ Obě publikace jsou sepsané místními rodáky, kteří se zajímali o historii svého bydliště a podávají ucelený obraz od nejstarších zmínek po dobu vydání děl. Jako tištěný pramen stejného rázu slouží publikace *Obec a panství Šenov*.

⁶ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*, s. 7.

⁷ SOKA Frýdek-Místek, fond Základní škola Šenov, neinventarizováno, *Kronika obecné školy Šenov – 1. díl*.

⁸ SOKA Frýdek-Místek, fond Základní škola a Mateřská škola Václavovice, inv. č. 336, *Kronika obecné školy Václavovice – 2. díl*.

⁹ AMO, fond Základní škola 1.–4. ročník Ostrava–Bartovice, inv. č. 1, *Kronika obecné školy v Bartovicích*.

¹⁰ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 334, *Základní škola Václavovice 1876–1991*.

¹¹ BARTOŠ, Josef: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960* (dále jen *Historický místopis*). Olomouc 2000.

¹² ŠINOVSKEJ, Josef Bilan: *Knížka o Šenově. Vzpomínky a dokumenty o lidech a obci* (dále jen *Knížka o Šenově*). Šenov 2021.

¹³ PASTRŇÁK, Milan: *Václavovice. 1302–2002* (dále jen *Václavovice*). Václavovice 2002.

Historie starobylé slezské dědiny.¹⁴ Pro obrázek vzniku Bartovic i pro ucelenější souhrn informací o městě nejsilněji ovlivňujícím život obyvatel ve svém okolí se nabízí rozsáhlá publikace kolektivu autorů s názvem *Dějiny Ostravy*.¹⁵

Poslední výrazná sekce literatury se zaměřuje na školství a učitele. Všeobecným přehledem školství a jeho proměny jsou *Velké dějiny zemí koruny české. Tematická řada školství a vzdělanost*,¹⁶ které jsou součástí několikasvazkového díla týkajícího se všech oblastí života v Českých zemích. Situaci během válečné doby se věnuje dílo *Škola a Velká válka*,¹⁷ které pomocí příkladů konkrétních škol podává obraz života v zemi v tomto období. Přímo škole v Bartovicích se věnuje krátká publikace shrnující poznatky ze školní kroniky vydaná k příležitosti 110 let fungování školy *ZŠ Bartovice*.¹⁸

¹⁴ LANKOČÍ, Hanuš: *Obec a panství Šenov. Historie starobylé slezské dědiny (dále jen Obec a panství)*. Polská Ostrava 1913.

¹⁵ BAKALA, Jaroslav a kol.: *Dějiny Ostravy*. Ostrava 1993.

¹⁶ ČORNEJOVÁ, Ivana a kol.: *Velké dějiny zemí koruny české. Tematická řada školství a vzdělanost (dále jen Velké dějiny)*. Praha 2020.

¹⁷ BARTOŠOVÁ, Jana a kol.: *Škola a Velká válka*. Přerov 2014.

¹⁸ *ZŠ Bartovice: 110 let: 1886–1986*. Bartovice 1996.

2. Exkurz do historie obcí

Region Těšínska, ve kterém se nacházejí obce níže samostatně popsané, se rozkládá ve východní části republiky v oblasti Slezska, hraničícího s dnešním Polskem a Slovenskem. V oblasti se během 19. století rozvíjel těžební i strojný průmysl, na vesnicích však stále přetrvávalo ve velké míře zemědělství. Rozvoj průmyslu se projevil stěhováním obyvatel a jejich úbytkem v odlehlejších oblastech. Už první tři desetiletí 19. století postihl populační vzestup Těšínska nerovnoměrně. Těšínská komora neměla dále zájem o nové osidlování horských oblastí, příležitosti v obvodu uhlonosného revíru naopak přibývaly a v obcích Horní a Dolní Soběšovice, Nebory, Datyně, Šenov, Václavovice a Bartovice se počet obyvatel zvyšoval společně s pracovními místy, v případě Soběšovic až o 160 %.¹⁹ Stěhování přineslo změny v národnostní skladbě obyvatelstva, které na Těšínsku bylo i předtím různorodé. Polovina 19. století přinesla rozvoj národního vědomí, zejména u Poláků a Čechů.²⁰

Jazykové boje pokračovaly i na počátku 20. století. Zatímco se v Čechách a na Moravě uvažovalo o používání češtiny jako úředního jazyka, ve Slezsku měla zůstat němčina.²¹ Vedl k tomu větší počet cizojazyčných příslušníků. V Ostravě, která byla centrem dění, český jazyk podporovali vlastenci shromažďující se v Českém domě. Iniciativa byla ve Slezsku na konci 19. století silná, Vítkovický český dům byl otevřen roku 1899. V té době už existovaly české organizace Ostravská Matice, Moravský klub nebo Čtenářská beseda.²²

Událostí, která se zapsala silně do paměti lidí byl tzv. plebiscit na Těšínsku, konaný 1920. Situace v oblasti byla výbušná, docházelo k nepokojům, i vzájemnému napadání polských a českých obyvatel. Na pomoc při uklidnění poměrů a ke zhodnocení situace byli povoláni

¹⁹ STOLARÍK, Ivo – ŠTIKA, Jaroslav – TOMOLOVÁ, Věra: *Těšínsko*. 1. díl. Šenov 1997, s. 73.

²⁰ Tamtéž, s. 59.

²¹ *Zprávy politické*. Noviny Těšínské. Písmo posvěcené českému lidu ve Východním Slezsku (dále jen Noviny Těšínské), č. 1, 2. 12. 1899, s. 2.

²² *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 3, 16. 12. 1899, s. 2–3.

britští a francouzští vojáci. Hranice měla být určena plebiscitem, jehož výsledky nakonec ovšem nebyly platné ani směrodatné.²³ Vzájemné vztahy Čechů, Poláků a Němců v meziválečném období ovlivňovaly zejména vztahy jednotlivých států. Život obyvatel regionu více poznamenala neuspokojivá hospodářská situace, která několikrát vyústila až ve stávky zaměstnanců.²⁴

2.1. Bartovice

Obec složená ze vsi a z několika skupin domů se nacházela jako samostatná správní obecní jednotka ležící u řeky Lučiny mezi Ostravou a Šenovem až do roku 1960, kdy byla připojena k Ostravě. „Nejstarší písemnou zprávu o Bartovicích obsahuje soupis desátků vratislavského biskupství asi z roku 1305.“²⁵ Rodem Skrbenských z Hříště byla oblast odkoupena v polovině 17. století, do té doby obec patřila k polskoostravskému panství. Skrbenským Bartovice ve svazku šenovského panství patřily do roku 1848, kdy byl šenovský velkostatek prodán spolu s Bartovicemi šlechtičně Františce Fattoni, jejíž dcera panství prodala ještě v témže století hraběti Jindřichu Larysch-Mönnichovi a jeho rod se stal posledním vlastníkem pozemků.²⁶

Přestože byly Bartovice polohou zasazeny do relativní blízkosti Polska, byly téměř výhradně českou obcí s obyvateli jiných národností počítaných v jednotkách či desítkách osob.²⁷ Podobně jako okolní vesnice, i bartovická obec byla převážně zemědělská po větší část své existence. Změnu zdejšímu obyvatelstvu, obdobně jako okolním vesnicím, přinesl rozvoj průmyslu a těžby v Ostravě. V obci se usazovali také přistěhovalci, převážně z Haliče, kteří přišli za prací v dolech a závodech. Změny se výrazně projevíly v počtech obyvatel i v počtu

²³ BEACH, Jim: *British Military Officers in Teschen 1919*. Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy, 11, 2020, č. 1, s. 96–98.; STOLARÍK, Ivo – ŠTIKA, Jaroslav – TOMOLOVÁ, Věra: *Těšínsko*. 1. díl. Šenov 1997, s. 63.

²⁴ STOLARÍK, Ivo – ŠTIKA, Jaroslav – TOMOLOVÁ, Věra: *Těšínsko*. 1. díl. Šenov 1997, s. 64–66.

²⁵ BAKALA, Jaroslav a kol.: *Dějiny Ostravy*. Ostrava 1993, s. 493.

²⁶ Tamtéž, s. 493.

²⁷ BARTOŠ, J.: *Historický místopis*, s. 51.

stavěných domů. Mezi léty 1880–1910 v oblasti přibylo 712 osob a počet obyvatel se tak zvýšil na 2062. S rozvojem obce a jejího okolí se pojila také stavba nových cest i železnice, ke které byla obec napojená od roku 1911. Navýšení počtu obyvatel přispělo také ke stavbě vlastní školy.²⁸

2.2. Šenov

Na počátku století se jednalo spíše o větší obec při toku řeky Lučiny, rozkládající se mezi městy Ostravou a Frýdkem-Místkem, nedaleko dnes stojícího Havířova. Přestože se nacházela v různých etapách 20. století na hranici nebo i částečně vně Polska a Německa, byla obec dle informací ze sčítání obyvatel mezi léty 1900–1930 nevyvratitelně většinou česká, s 2606 českými obyvateli, menší 294člennou polskou menšinou, 49člennou německou a několika jedinci jiné národnosti v roce 1900. Situace se v dalších třiceti letech vyvíjela k nárůstu česky mluvících a úbytku ostatních občanů.²⁹ Občas přesto docházelo ke snaze změnit jazyk. Roku 1882 zavedl místní kněz polská kázání, což se ovšem nesetkalo s pochopením většiny obyvatel.³⁰ Nejednoznačná byla také náboženská situace. Mísila se různá vyznání zahrnující zejména katolické náboženství, evangelické i židovské vyznání. Ačkoliv převažovali katolíci, evangelická menšina byla v této oblasti nezanedbatelná i z historického hlediska.³¹ Nejznámějšími vlastníky panství byli Skrbenští z Hříště, z nichž někteří byli evangelického vyznání a s nimi také většina panství. Situace se obrátila k převaze katolicismu na počátku 18. století. Skrbenští z Hříště se objevují jako majitelé alespoň jedné části Šenova už v 16. století.³²

Od své první doložené zmínky na počátku 14. století, kdy byla jen malou zemědělskou osadou,³³ vyrostla obec ve spádovou v oblasti hospodářské, školské i duchovní. Z mnoha

²⁸ BAKALA, Jaroslav a kol.: *Dějiny Ostravy*. Ostrava 1993, s. 493–495.

²⁹ BARTOŠ, J.: *Historický místopis*, s. 69–70.

³⁰ *Dějepisný kalendář*. Těšínský kalendář na rok, 7, 1928, s. 15.

³¹ BARTOŠ, J.: *Historický místopis*, s. 69–70.

³² PASTRŇÁK, M.: *Václavovice*, s. 41.

³³ TVRDÝ, Ludvík: *700 let Šenova*. Šenov 1986, s. 6.

zemědělců a rolníků se stali horníci v Karviné i v Ostravě, nebo lidé pracující v průmyslu, k jehož rozmachu v oblasti Slezska docházelo. I s rozvojem Šenova a souvisejícím nárůstem jeho obyvatel, se stával život v obci rozmanitějším.³⁴

2.3. Václavovice

Obec byla nejvzdálenější ze všech tří zmíněných od Ostravy. Hraničila s „na severu Šenovem, východně Dolními Datyněmi a Prostředními Bludovicemi, jihu Kaňovicemi a Sedlišťemi a na západě s Horními Datyněmi.“³⁵ Název vesnice se v průběhu let měnil. V říjnu 1919 správní komise slezská schválila změnu názvu obce z Venclovic na česky znějící Václavovice, který obci už zůstal.³⁶ Rozlohou i počtem obyvatel byla ze tří zmíněných osídlení nejmenší po celé zkoumané období. Měla také nejmenší počet osob jiné než české národnosti na svém území, a to v zanedbatelném počtu několika jednotlivců. Ani nábožensky nebyla obec příliš různorodá. Převážně v ní žili lidé s katolickým vyznáním, výrazně nižší část evangelíků.³⁷ První zmínky o osídlení pocházejí z roku 1302, do kdy se datuje předpokládané založení obce. Původní osídlení vzniklo zřejmě v okolí obchodní cesty vedoucí od Paskova do Šenova. Obyvatelstvo bývalo nepočetné, živící se především zemědělstvím.³⁸

Situace se začala měnit až s proměnou Ostravy v průmyslové město. Část mužského obyvatelstva obce začala docházet do dolů těžit uhlí. Přesto si Václavovice uchovávaly zemědělský a rolnický ráz. Ve stejném období, kdy se na ostravsku rozvíjela těžba, vlastnil obec v rámci panství rod Skrbenských z Hříšče, který jej získal koncem 17. století. „V roce 1720 Skrbenští připojili Václavovice ke svému šenovskému panství. Šenov se od té doby stal spádovou obcí, ať již ve smyslu hospodářském, či jako sídlo duchovní správy a školství.“³⁹

³⁴ ŠINOVSÝ, J. B.: *Knižka o Šenově*, s. 41–42.

³⁵ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*, s. 10.

³⁶ *Drobné zprávy*. Obrana Slezska, č. 43, 25. 10. 1919, s. 4.

³⁷ BARTOŠ, J.: *Historický místopis*, s. 71.

³⁸ PASTRŇÁK, M.: *Václavovice*, s. 20.

³⁹ KARBANOVÁ, Pavla: *Města a obce Těšínska se představují. Václavovice*. Těšínsko, 55, 2012, č. 1, s. 37.

I Václavovice byly v rámci panství prodány šlechtičně Františce Fattoni a po její smrti roku 1893 znovu hraběti Jindřichu Lärisch-Mönnichovi z Karviné.⁴⁰ V období druhé poloviny 19. století už mnoho obyvatel pracovalo v ostravských a karvinských dolech. Do obce se stěhovali za pracovní příležitosti noví přistěhovalci. Docházelo k rozvoji průmyslu, který zatlačoval do pozadí zemědělskou výrobu, do té doby nepostradatelnou pro obživu. Ve Václavovicích se začínal pomalu rozvíjet společenský život. Jedním z milníků té doby byl rok 1901, kdy se obec poprvé zařadila do nově vzniklého okresu Frýdek. K ustrnutí rozvoje v obcích došlo za války, kdy byla kulturní činnost pozastavena a vše se soustředilo zejména na válečnou výrobu. Vesnice byly poznamenány odvody, nedostatkem potravin a válečnými půjčkami. Mezi válečnými léty bylo jen z obecní pokladny Václavovic upsáno 12 tisíc korun na půjčky. Těžce obyvatelé nesli také práci v dolech, kde byl nastolen přísný režim. Docházelo k mnoha stávkám mezi horníky, ty byly přísně trestány. Ani ztráty na životech se Václavovicím nevyhnuly, na frontách padlo 16 vojáků z obce.⁴¹

3. Školství na počátku 20. století

Ve sféře školství došlo v období let 1848–1914 k všestrannému rozvoji přírodních i společenských věd, pedagogika se stala samostatným vědním oborem. Několikrát se změnily školské zákony. V době předbřeznové bylo školství kontrolováno státem i církví, samotné vzdělávání učitelů bylo na nízké úrovni. V průběhu několika desetiletí došlo k reorganizaci systému. Vztah školy a církve byl vyřešen konkordátem uzavřeným mezi státem a papežskou kurií v roce 1855 a přinesl s sebou podřízenost školství církvi. V roce 1864 přešly školy pod správu obcí, které je řídily prostřednictvím školních výborů. Docházelo k zavedení, zrušení a znovuzavedení Ministerstva kultu a vyučování, které ustanovilo tzv. Hasnerovu reformu,⁴²

⁴⁰ PASTRŇÁK, M.: *Václavovice*, s. 44–46.

⁴¹ Tamtéž, s. 96–100.

⁴² Zákon 62/1869 ř. z., nazvaný podle tehdejšího ministra kultu a vyučování Leopolda Hasnera von Artha (1818–1891).

kteřá prodloužila vzdělávací povinnost o dva roky, do čtrnáctého roku života dítěte, vytvořila síť obecných škol, které mohly mít pět nebo osm postupných ročníků, tři postupné ročníky měšťanské školy měly sloužit i jako předběžné vzdělávání učitelů. Opět změnila nejvyšší dohled nad školami, který získal stát. Čeští učitelé ovšem zákon odmítali kvůli jeho přílišné centralizaci. Zákon dokázal do konce století zlikvidovat analfabetismus a platil až do poloviny 20. století. Důležitým bodem zákona byla také povinnost obcí založit veřejnou školu tak, aby byla buď v obvodu osmi kilometrů pro místa, kde bylo v pětiletém průměru alespoň 40 dětí a měly by školu vzdálenou přes čtyři kilometry.⁴³ To vše mělo vést k pravidelnější školní docházce, která zejména ve vesnických oblastech nebyla dobrá. Vedlejší účinek reformy se projevil ve vzniku nových škol, které byly zřizovány jednak z důvodu dostupnosti pro žáky a také z nedostatku místa ve škole původní, což se projevilo mimo jiné v Šenově a okolí, kde kromě prodloužení vzdělávací povinnosti docházelo souběžně k nárůstu obyvatel.⁴⁴

Cesta ke kvalitnějšímu vzdělávání byla složitá, o krok zpět ji posunula školská novela z roku 1883, která povolovala řadu úlev z výuky a v praxi znamenala sníženou úroveň vzdělání pro některé děti. Úlevy ve vzdělání byly odstraněny až malým školským zákonem z roku 1922.⁴⁵

Učitelské vzdělávání prošlo také mnoha změnami a reformami. Po roce 1848 se rozšířil šestiměsíční kurz na roční. Díky tomu měli stejnou kvalifikaci učitelé městští a venkovští. Poté byly prodlouženy učitelské kurzy na dvouleté učitelské ústavy. Věk posluchačů byl stanoven na nejnižší linii šestnácti let. Úspěšní absolventi získali po složení zkoušky vysvědčení učitelské způsobilosti. Zákon z roku 1869 přinesl čtyřleté učitelské ústavy, nejen mužské, ale také

⁴³ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 228–236.

⁴⁴ BARTOŠ, J.: *Historický místopis*, s. 70.

⁴⁵ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 236–237.

ženské. Rovněž bylo jasné definování právní postavení učitelů. Ani tento zákon se nesetkal s veskrze kladným přijetím a bylo nutné jej kvůli nedostatku učitelů upravovat.⁴⁶

Sociální postavení učitelů se zlepšilo po roce 1869 zákonem stanovujícím pevný plat a právo na penzi. Učitelé byli rozděleni na podučitele, učitele, řídící učitele a ředitele. „Úvazek učitele na obecné škole činil 30 hodin týdně a ve třídě směl mít maximálně 80 žáků.“⁴⁷ Plat učitelů tvořilo v roce vydání zákona služné ve výši 300 až 600 zlatých a pozdější možný 10% přírůstek, řídící učitel měl plat vyšší a získal nárok na byt. Nižší byl plat učitelek a podučitelek, jelikož neživily rodinu. Platy se časem zvyšovaly.⁴⁸

Ve 20. století se kladl stále vyšší tlak na vzdělávání učitelů. I ve Slezsku snahy o rozvoj podporoval Spolek českých učitelů, který povzbuzoval učitele při dalším sebevzdělávání už na počátku století pořádáním odborných přednášek zaměřených na široký okruh témat, počínaje vznikem záložen a elektrickým osvětlováním konče.⁴⁹ České školství zde překonávalo specifické překážky, jelikož na mnohých místech v kraji patřilo mezi menšinové. Bohumín, Karviná, Frýdek i Opava byly městy s převahou polských škol nad českými. Obě národnosti také podléhaly germanizaci v obcích i školách. Na zastavení těchto procesů byl v učitelské komunitě neustále kladen velký důraz.⁵⁰

Stagnaci zažilo školství ve válečné době již od samého počátku. Česká zemská školní rada z finančních důvodů ještě před počátkem školního roku rozhodla o zajištění vyučování bez přibírání výpomocných sil, i za cenu slučování tříd nebo polodenního vyučování. Dalším neblahým krokem bylo využívání školních tříd k vojenským účelům, k čemuž došlo v průběhu

⁴⁶ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 288–290.

⁴⁷ Tamtéž, s. 290.

⁴⁸ Tamtéž, s. 290–291.

⁴⁹ *Drobné zprávy*. Noviny Těšínské, č. 1, 2. 12. 1899, s. 5.

⁵⁰ *Menšinové školství ve Slezsku*. Školský věstník. Orgán ústředního spolku českého učitelstva ve Slezsku (dále jen Školský věstník), 8, 1911, č. 16, s. 182–183.

války celkem 306 školních budov v Čechách.⁵¹ Probíhající výuka dětí měla být zaměřena na výchovu k vlastenectví a pomoc ve válečném úsilí. Učitelstvo mělo svou lásku k vlasti osvědčovat vlasteneckou činností ve škole, v obci i v rámci širší veřejnosti. Dětem mělo být zdůrazňováno, že se nemají bát, protože Rakušané i Němci hrdinně bojují za správnou věc.⁵²

Po válce vznikla Československá obec učitelská, která se zaměřovala na rozvoj a reformu pedagogického působení vedenou konkrétními požadavky učitelů. Československé školství bylo ovlivňováno světovými pedagogickými proudy. Už v 19. století se klonilo k pozitivismu, později k pragmatismu a jeho aplikaci ve školském prostředí. Školská reforma byla prosazována takzvaným „pokrokovým učením“, které se shromáždilo v Československé obci učitelské. Oblast Moravy a Slezska byla ovlivňována Svazem učitelstva československého, založeného roku 1925.⁵³

3.1. Školství v Bartovicích

Před založením školy v obci docházeli žáci do šenovské obecné školy U kostela, která však v 80. letech přestávala kapacitně stačit. Školní rada rozhodla, že je nezbytné rozšířit šenovskou školu, což ale nebylo proveditelné. Jako druhou variantu představila rada postavení nové dvojtřídní školy v Bartovicích, a to co nejdříve. 25. září 1885 proběhlo položení základního kamene a do zimy toho roku byla budova postavena. Od září 1886 se již na škole vyučovalo. Prvním nadučitelem byl ustaven Antonín Moškoč, zatímčím podučitelem Josef Franek.⁵⁴

Kapacita školy o deset let později opět přestávala stačit počtu docházejících dětí. Ve školním roce 1895–1896 přibyla třetí třída. Jen o dalších pět let později opět přišla výzva

⁵¹ HALÍŘOVÁ, Martina – JIRÁNEK, Tomáš – LENDEROVÁ, Milena: *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918*. Praha 2015, s. 68–69.

⁵² MEZÍRKA, Jiří: *Evropská válka a škola*. Vychovatelské listy. Časopis posvěcený zájmům křesťanského školství. 15, 1915, č. 1, s. 2–4.

⁵³ KASPEROVÁ, Dana – KASPER, Tomáš – PÁNKOVÁ, Dana: *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha 2015, s. 10–17.

⁵⁴ *ZŠ Bartovice: 110 let: 1886–1986*. Bartovice 1996, s. 1–3.

o rozšíření školy o další dvě třídy, což se o dva roky později podařilo. Ve škole se od jejího založení až do roku 1911 učilo dvojjazyčně (česky a německy), poté se předměty učily česky, ale němčina byla do první třídy povinným předmětem. Tento jazykový stav vydržel do konce války. Prvních několik let nově vzniklé republiky se němčina neučila vůbec, návrat k jazyku nastal ve formě nepovinného předmětu o několik let později. Na konci 20. let se vrátil problém nedostatečného prostoru pro vyučování, došlo opět k přístavbě a ve školním roce 1931–1932 se vyučovalo v deseti třídách.⁵⁵

Učitelé, kteří se podíleli na výuce na počátku století před válkou byli zejména muži. Z celkového počtu 33 učitelů vyučovaly pouze tři ženy. Po válce se učitelský sbor rozrostl. Změna nastala rovněž v rovnoměrnějším rozložení žen a mužů související s proměnou podmínek pro vykonávání povolání v případě učitelek. Z nastoupivších osmnácti pedagogů už tvořilo ženské osazenstvo polovinu sboru.⁵⁶

Komplikací, se kterou se potýkal už první nadučitel A. Moškoř se stalo časté střídáním učitelů. Příčinou v tomto případě mohl být částečně i on sám. Jeho vztahy s pedagogickým sborem nejsou vždy vykresleny v příznivém světle. Pisatelé *Novin Těšínských* si stěžovali na jeho pánovitost, nesnášenlivost a hrubé chování k učitelům.⁵⁷ On sám i předsedové školní rady se naopak ve stejném periodiku hájili, že je občany všeobecně oblíben. Příčiny odchodu jsou prý různé a nadučitel mnohé z nich ovlivnit nemůže.⁵⁸ Časté střídání vyučujících osob bylo ovšem v rozporu s jejich bližším sžitím se s obcí a snižovala se tím jejich příležitost k zapojení se do obecního dění.

⁵⁵ ZŠ *Bartovice: 110 let: 1886–1986*. Bartovice 1996, s. 6–10.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 23–27.

⁵⁷ *Původní dopisy*. *Noviny Těšínské*, č. 47, 22. 10. 1904, s. 3.

⁵⁸ *Tamtéž*, č. 46, 15. 10. 1904, s. 3.; *Tamtéž*, č. 48, 29. 10. 1904 s. 4.

Ani po válce se ale situace výrazně nezměnila. Déle setrvávající učitelé zůstávali v menšině. Z výše uvedeného počtu učitelů jich pouze 12 setrvalo na místě přes čtyři roky. Ostatní byli po krátkém působení přemístěni jinde.⁵⁹

3.2. Školství v Šenově

Instituce vzdělávání měla v Šenově delší tradici než v okolních obcích. První zmínky o výuce pocházejí ze 17. století, nedlouho po vystavění kostela. Vyučujícími v obci byli nejprve faráři a později také místní kostelník. Starali se především o náboženskou výuku. Před reformou školství za Marie Terezie takto působilo ve farnosti devět kněží, posledním z nich byl Antonín Anselm Anturin. V té době už vypomáhali s učením také učitelé laikové. V první polovině na škole vyučoval František Halady, který měl na starosti všech 396 spádových dětí. Mezi léty 1841–1850 nastoupili na školu i další učitelé. V letech 1855–1856 byla postavena škola U kostela, do které docházely děti ze Šenova i okolí. Škola byla postupně rozšiřována, v roce 1860 na tři a o patnáct let později na čtyři třídy.⁶⁰

V té době do ní stále docházely i děti z Bartovic a z Václavovic. I přes přístavbu tříd budova kapacitně nedostačovala, proto se v roce 1876 postavila škola ve Václavovicích a o 10 let později v Bartovicích. Pro stálý nedostatek místa k výuce se těsně před začátkem 20. století, v roce 1899, začala stavět další škola, zvaná „nová“ nebo na Podlesí.⁶¹ Neustálé rozšiřování vzdělávacích prostor sice korespondovalo s počtem dětí v obci, samotná docházka však byla špatná. Ani Bartovice si nevedly dobře, Šenov však okolní obce předčil. Žáci chodili častěji na pole než do školy. Nebylo neobvyklé, aby v nejvyšší třídě byli přítomni jen dva žáci z šedesáti. Místní školní rada nebyla schopna v této věci zakročit.⁶²

⁵⁹ ZŠ *Bartovice: 110 let: 1886–1986*. Bartovice 1996, s. 21–23.

⁶⁰ TVRDÝ, Ludvík: *700 let Šenova*, Šenov 1986, s. 21–22.

⁶¹ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 37.

⁶² ZAGAR, Otaro: *Různé kapitoly: Frýdecko*. Školský věstník, 7, 1909, č. 3, s. 30.

3.3. Školství ve Václavovicích

Založena roku 1876 a dostavěna o dva roky později, obecná škola ve Václavovicích se oddělila od Šenova a v roce 1877 byla i posvěcena. Vyučovat začal výpomocně Antonín Sumík, řídicím učitelem byl až do roku 1895 Pavel Schostak, učitel ze Šenova. Po něm nastoupil v roli nadučitele František Halfar.⁶³ Původně dvoutrídni budova musela být brzy pro velký počet dětí rozšířena a roku 1905 už byla postavena škola nová, rozšířená na čtyři třídy. V roce 1931 přibyla ještě další, pátá třída. Do té doby se stihlo vystřídat šest řídicích učitelů, počínaje Františkem Řeháčkem a Františkem Carbolem, kteří oba působili ve své funkci pouze dva roky, přes Aloise Buru, Josefa Prchala a Leopolda Mališe a Vilémem Adamusem, který se řídicím učitelem stal na počátku 30. let a působil ve funkci téměř až do konce dekády, konče.⁶⁴

Od počátku roku 1900 až po období před válkou se učitelský sbor skládal ze 35 členů, jelikož i zde docházelo k častému střídání pozic. Oproti dalším dvěma školám, kde učili téměř výhradně muži, působil ve Václavovicích už před rokem 1914 celkem osm učitelek. Situace po válce se vyvíjela obdobně jako v okolních obcích. Přibýlo žen, které tvořily téměř polovinu nově příchozího učitelského sboru.⁶⁵ Navzdory vysokému počtu učitelů bylo i zde velmi málo těch, kteří na učitelském místě setrvali po dobu delšího časového období. Mnoho jich odešlo v úseku několika měsíců až dvou let.⁶⁶

4. Spolky fungující na počátku 20. století

Bohatý spolkový život, umožněný prosincovou ústavou z roku 1867, se na Těšínsku vyvíjel v několika popsatelných kategoriích. Existovaly spolky hospodářské a chovatelské, tělocvičné a sportovní, střelecké, dobrovolných hasičů, veteránů, národně obranné, politické

⁶³ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*, s. 78–79.

⁶⁴ Tamtéž, s. 79–80.

⁶⁵ 15 žen z 34 nových členů

⁶⁶ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 334, *Základní škola Václavovice 1876–1991*, s. 38–50.

a vzdělávací, zájmové a vědecké, umělecké a zábavní i náboženské. Postupně vznikaly spolky zabývající se pestrou škálou činností, které se svým působením občas překrývaly. Svoje místo si vydobily organizace národnostně orientované. Na Těšinsku existovaly spolky české, německé i polské, každý se svým vlastním programem a členy. Situace na vesnicích se měnila pomaleji, spolkový život si v době, kdy existoval ve větších městech, teprve hledal cestu.⁶⁷

4.1. Spolkový život v Bartovicích

V obci byly v četné míře zastoupeny spolky vzdělávací, zájmové i tělocvičné. Rozvíjelo se myšlení politické, hospodářské i kulturní. Byly zakládány politické strany, jejichž členové ovlivňovali směřování obce. Narozdíl od spolků nejsou u stran známy zmínky o pořádání výletů nebo plesů pro obyvatele, avšak například sociální demokracie se angažovala na poli sociálním tím, že věnovala na učební pomůcky chudým dětem 60 K ze svých příjmů.⁶⁸

Nejstarším existujícím spolkem v Bartovicích byl Chudinský fond následován Školním haléřovým spolkem. Fond své založení datuje do roku 1863, kdy byl jeho vznik ustanoven zákonem. Na počátku století získával peníze díky působení Čtenářské besedy, pořádáním několika plesů pro mládež, svateb a z poplatků provinilých osob. Po vzniku ČSR se všeobecná podpora fondu pro chudé ještě navýšila.⁶⁹

Školní haléřový spolek se v obci objevuje na sklonku 19. století. Organizace tohoto druhu často existovaly při školách, dříve pod názvem Školní krejcarový spolek, aby podporovaly žáky ve finančně tíživé situaci. Podle možností jednotlivých spolků zajišťovaly školní potřeby, ošacení, ale i vánoční nadílku pro děti. Příspěvek pro organizaci byl získáván u příležitosti konání kterékoliv větší obecní sešlosti: taneční zábavy, svatby, plesů a školních výletů a také

⁶⁷ HANIČÁK, Ondřej – JANÁK, Martin – MATEJKO-PETERKA, Ilona: *Spolkový život ve Slezsku. Spolky ve světle dochovaných památek* (dále jen *Spolkový život*). Opava 2016, s. 3–11.

⁶⁸ *Původní dopisy*. Noviny Těšinské, č. 78, 12. 10. 1907, s. 3.

⁶⁹ AMO, fond Základní škola 1.–4. ročník Ostrava-Bartovice, inv. č. 1, *Kronika obecné školy v Bartovicích*, s. 164–165.

z darů majitelů usedlostí.⁷⁰ Každoroční příjem pocházel rovněž z členských příspěvků, které činily za člena nejméně korunu ročně. Pro představu může posloužit příklad z roku 1904, kdy měl spolek 73 členů a vybral tak na poplatcích nejméně 73 K, pravděpodobně však o něco více.⁷¹ Spolek ve své činnosti neustal ani po válce. Peníze pro něj byly vybírány podobnými způsoby jako dříve, při pořádání dětských akademií, plesů, nebo díky dětskému výletu na cvičiště Dělnické tělocvičné jednoty, který spolek také uspořádal. Byly mu darovány i výnosy z dětského divadla, které se hrálo k oslavě desetiletí trvání republiky. Halěřový spolek v Bartovicích plnil funkci rodičovského sdružení, které v obci nevzniklo právě z nedostatku potřeby další podobné organizace.⁷²

Jedním z osvětových spolků byla Matice osvěty lidové, která se zde rovněž rozvinula před válkou. Pořádala schůze týkající se hospodářských práv a národních otázek. Věnovala se i širšímu okruhu vzdělávání skrze přednášky a koncerty.⁷³ Její trvání ale nebylo dlouhé. Po válce byl odbor rozpuštěn. Jeho členové se domnívali, že už dále není její existence v Československé republice třeba.⁷⁴

Roku 1898 byl v obci založen výše zmíněný Čtenářský spolek. Jeho hlavním cílem byla vzdělávací a výchovná činnost. Spolek nakupoval knihy a půjčoval je. V obci měl trvání jen do doby světové války, kdy zanikl a byl nahrazen obecní knihovnou, jejíž funkci de facto do té doby plnil.

Naopak o hospodářské povznesení svých členů se staral spolek hospodářský, také fungující již od přelomu staletí. Jeho cílem bylo usnadňovat nákupy hospodářských strojů, obstarával osivo.⁷⁵ Staral se o vzdělávání místních zemědělců a pěstitelů v oblasti agrikultury.

⁷⁰ AMO, fond Archiv obce Bartovice (1836) 1850–1945 (1954), inv. č. 132, *Kronika obce*, s. 172.

⁷¹ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 10. 6. 2. 1904, s. 2.

⁷² AMO, fond Archiv obce Bartovice (1836) 1850–1945 (1954), inv. č. 132, *Kronika obce*, s. 64–73.

⁷³ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 34, 26. 3. 1910, s. 4.

⁷⁴ VACHALA, Józsa: *Frydecko v třicetileté práci Slezské Matice osvěty lidové. Činnost Slezské Matice Osvěty Lidové na Těšínsku a Hlučínsku za rok 1927, 1928, 1928*, s. 73.

⁷⁵ AMO, fond Archiv obce Bartovice (1836) 1850–1945 (1954), inv. č. 132, *Kronika obce*, s. 173–174.

Za tímto účelem organizoval přednášky týkající se odvodňování zahrad, roubování, pěstování a konzervování potravin. Spoluobčané prakticky využitelné vzdělávání oceňovali, což dokládá i jejich hojná účast na akci.⁷⁶ Společnými počiny obou výše zmíněných spolků se stal výlet pro ostatní obyvatelstvo obce i okolních vesnic, který jim přinesl finanční prostředky pro rozvoj⁷⁷ nebo Mikulášská zábava, ze které byla odvedena část na Matici osvěty lidové.⁷⁸

Financím se v obci dlouhodobě věnoval jedině Spořitelní a záloženský spolek, který sloužil v obci jako peněžní ústav. Soustředil úspory a tím občanům poskytoval přístupnější cestu k půjčce, pokud ji potřebovali. Založen byl v obci roku 1906. Prvními činovníky raiffeisenky, jak bývají tyto spolky nazývány, byli místní rolníci a domkáři, nebo také mlynář.⁷⁹

Postupně vzniklo několik uskupení, které se věnovaly pohybu a cvičení. Kromě Sokola, fungujícího ve většině českých měst, se v obci nacházela Dělnická tělocvičná jednota, Omladina a už od roku 1900 Sbor dobrovolných hasičů,⁸⁰ který byl zakládán dobrovolníky jako jedno z nejstarších sdružení zejména ve městech, pro které byl požár už prvních etap jejich rozvoje fatální záležitostí. Jejich prestiž dosvědčuje i časté členství zastupitelů obcí a významných osobností i finanční podpora, které se jim dostávalo. Společenský vývoj, stejně jako v dalších organizacích, i u dobrovolných hasičů ovlivňoval nacionalismus. V národnostně smíšených obcích se stávalo, že existovaly dvě sdružení současně. Tento trend se vzhledem k víceméně homogenní skladbě obyvatelstva nedotkl ani jedné ze zmíněných vesnic.⁸¹

Roku 1930 byla zakázána Federace dělnických tělocvičných jednot pro školní mládež kvůli špatné výchově, protože „popouzí mládež systematicky k třídní nenávisti a proti

⁷⁶ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 36, 8. 4. 1911, s. 3.

⁷⁷ *Tamtéž*, č. 58, 3. 8. 1907, s. 3.

⁷⁸ *Tamtéž*, č. 4, 13. 2. 1904, s. 4.

⁷⁹ AMO, fond Archiv obce Bartovice (1836) 1850–1945 (1954), inv. č. 132, *Kronika obce*, s. 174–175.

⁸⁰ *Tamtéž*, s. 51.

⁸¹ HANIČÁK, O. – JANÁK, M. – MATEJKO-PETERKA, I.: *Spolkový život*, s. 77–84.

demokratickému zřízení.⁸² Odnož vznikla ve 20. letech oddělením od fungující Dělnické tělocvičné jednoty a její zákaz znamenal ukončení činnosti jednoty také v Bartovicích.⁸³

V oblasti politického života se po roce 1918 začala vytvářet mnohem pestřejší paleta stran. V prvních volbách figurovaly jen strany Československá sociálně demokratická a republikánská. Později měly zastoupení i Komunistická, Československá lidová a živnostenská strana. K největšímu rozkvětu politického spektra došlo v následujících dvou volebních obdobích, kdy kandidovaly všechny stávající strany a také Národně demokratická a Československá národně socialistická strana.⁸⁴

4.2. Spolkový život v Šenově

Různorodost spolků a jejich množství bylo už v prvním desetiletí nového století na obec velikosti Šenova podle Hanuše Lankočího nezvyklé. Autor knihy *Obec a panství Šenov* se ve své publikaci zmiňuje fungování jednoho spolku na každých 309 občanů, což by podle sčítání obyvatel z roku 1910⁸⁵ znamenalo existenci 11 různých spolků na 3441 občanů.⁸⁶ Mezi spolky se v jeho výčtu počítaly i politické strany nebo tělovýchovné organizace.

K nejstarším spolkům se řadí Spolek vojenských vysloužilců pro Šenov a okolí, založený 28. března 1881. Vojenští veteráni se sdružovali v četných organizacích na celém území Čech, Moravy a Slezska a působili na nejrůznějších slavnostech. Jejich počátek se datuje do 60. a 70. let po rakousko-pruské válce.⁸⁷ Jediný členem výboru, který žil ještě v roce 1913, kdy jej Lankočí zmínil ve své knize byl účastník válečné výpravy do Itálie Antonín Přeček.⁸⁸

⁸² AMO, fond Základní škola 1.–4. ročník Ostrava–Bartovice, inv. č. 1, *Kronika obecné školy v Bartovicích*, s. 69.

⁸³ Tamtéž, s. 69.

⁸⁴ AMO, fond Archiv obce Bartovice (1836) 1850–1945 (1954), inv. č. 132, *Kronika obce*, s. 135.

⁸⁵ BARTOŠ, J.: *Historický místopis*, s. 70.

⁸⁶ Je ovšem nutno vzít v potaz například zapojení jednoho občana do více spolků.

⁸⁷ HANIČÁK, O. – JANÁK, M. – MATEJKO-PETERKA, I.: *Spolkový život*, s. 87.

⁸⁸ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 42.

Dalším větším uskupením byl Školní krejcarový spolek založený roku 1888. H. Lankočí o něm poznamenal, že „základem jeho byl fond sebraný několika příznivci r. 1875 v hostinci Lichtenštejnově a uložený až k času potřeby ve frýdecké spořitelně.“⁸⁹ Svou činností pomáhal škole při opatrování učebních pomůcek, kupoval učebnice a školní potřeby pro žáky. Staral se také o bezplatné zapůjčení učebnic chudým žákům a také ostatním dětem za malý poplatek. Peníze členové sháněli výběrem členských příspěvků a pořádáním výdělečných akcí, mezi které patřily plesy pro místní. Roku 1900 se podařilo vybrat 108 K 74 h za jediný ples.⁹⁰ Jejich příjmy pocházely mimo jiné také z úroků z losů a jistin. Tato metoda získávání peněz pro svou činnost odlišuje šenovský spolek od dalších dvou popsanych. Několikrát do roka získával spolek dary z řad svatebčanů, kteří při slavnostní příležitosti přispívali dětem v řádu jednotek až desítek korun, o čemž se dochovala řada děkvných zmínek v *Novinách Těšínských*.

Od roku 1931 fungoval rodičovský spolek, který měl plnit podobnou funkci. Kromě podpory chudých přispíval také k vánoční nadílce pro děti vánočkami, cukrovím a ovocem. Chudé děti dostaly také oblečení nebo boty.⁹¹

Ve vesnici existovaly několikrát snahy o zvýšení povědomí o literatuře a o vzdělávání společnosti. Už na počátku století bylo založeno několik spolků, které se zasloužily o kulturní rozvoj před vznikem obecních knihoven. V srpnu 1901 byl založen Hospodářsko-čtenářský spolek čítající 22 členů. „Z jeho dosavadní činnosti zaznamenati dlužno: v roce 1905 konány dvě, v roce 1907 jedna a r. 1911 taktéž jedna přednáška.“⁹² Spolek pro své členy odebíral odborné listy *Milotický hospodář* a *Družstevní a Zemědělské Rozhledy*.⁹³ Část působení spolku

⁸⁹ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 42–43.

⁹⁰ *Původní dopisy*. *Noviny Těšínské*, č. 12, 17. 2. 1900, s. 3.

⁹¹ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*, s. 153–154.

⁹² LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 43.

⁹³ *Tamtéž*, s. 43.

směřovala k pořádání krátkých výletů pro místní spojených s hudebním doprovodem zajištěním a občerstvením.⁹⁴

Roku 1903 byla založena Čtenářská beseda s první valnou hromadou v místním hostinci p. Karla Pašíka, ve kterém získala trvalejší zázemí.⁹⁵ Spolek se soustředil na divadlo a zábavy a stal se v obci brzy oblíbeným. Během prvního roku svého působení se počet členů rozrostl až nad padesát přihlášených.⁹⁶ Členové během svého působení uspořádali na 16 divadelních představení, 14 zábavně-vzdělávacích večírků a dvě přednášky. Průběh jedné ze zábav byl vylíčen v novinách. Součástí byl odpolední výlet s hudbou, ohňostrojem a tanečním věnečkem k večeru.⁹⁷ Jejich jednoaktové veselohry si vysloužily chválu obecnstva, které přišlo z blízkých Bartovic i ze vzdálenějších Radvanic a Kunčic.⁹⁸ Pořádané akce měly napomoci také k získání prostředků sloužících k nákupu knih. Počáteční nadšení spolku roku 1907 prodělalo krizi, ale všem, tehdy dvaceti, přihlášeným občanům se podařilo spolek znovu oživit pod novým vedením p. uč. Jana Lankočího.⁹⁹ Novinkou bylo větší zaměření na hudební stránku, k čemuž sloužil nákup nástrojů. Velký zájem mezi členy byl o odebírané tiskoviny, mezi něž patřila *Volná Myšlenka*, *Duch Času*, *Národní obzor* i *Těšínské noviny*.¹⁰⁰ V následujících letech pokračoval spolek nadále v pořádání divadel, výletů a zábav se snahou sjednotit mladší i starší občany a podporovat u nich národní uvědomění i všeobecné vzdělávání.¹⁰¹

Přeměnou v Matici osvěty lidové¹⁰² se rozšířila působnost na vzdělávání a obranu českého školství. Samotná organizace M. O. L. existovala na půdě Těšínského knížectví od roku 1898 a plnila především národně obrannou roli. Až po roce 1918 jako Slezská matice

⁹⁴ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 30, 21. 6. 1902, s. 3.

⁹⁵ *Tamtéž*, č. 20, 18. 4. 1903, s. 3.

⁹⁶ *Tamtéž*, č. 45, 10. 10. 1903, s. 4.

⁹⁷ *Tamtéž*, č. 33, 18. 7. 1903, s. 3.

⁹⁸ *Tamtéž*, č. 22, 30. 4. 1904, s. 3.

⁹⁹ *Tamtéž*, č. 9, 26. 1. 1907, s. 2.

¹⁰⁰ *Tamtéž*, č. 44, 2. 5. 1908, s. 3.

¹⁰¹ *Tamtéž*, č. 62, 9. 7. 1910, s. 3.

¹⁰² Zkratkou M. O. L.

osvěty lidové rozšířila své působení v oblasti osvětových, vzdělávacích a kulturních aktivit.¹⁰³ Šenovská M. O. L., oficiálně založená 14. srpna 1909,¹⁰⁴ se díky svému propojení s besedou ujala pořádání kulturních akcí už před válkou. Sloučené organizace Čtenářské besedy a odboru M. O. L. tehdy společně uspořádaly akce přispívající na školní děti pořádáním matičních slavností. První se uskutečnila v létě roku 1911. Odpoledne se zpívalo, cvičili Sokolové a večer byl zakončen taneční zábavou. Další zábavy pokračovaly v podobném duchu.¹⁰⁵ Spolek neustal ve své činnosti ani po válce, naopak pokračoval v divadelní činnosti, pořádal Květinové dny, Matiční plesy a byl členem zakládajícím členem Pobezkydské jednoty ve Frýdku. Svou působnost rozšířil také o pořádání podzimních tanečních hodin.¹⁰⁶

Stejně, jako v okolních vesnicích, i v Šenově byl založen Sbor dobrovolných hasičů, a to roku 1908. Po založení byl čtyřicetičlenný sbor ihned také vybaven a během následujících čtyř let pomáhali členové s likvidací požáru hned 23krát. Sbor čítal před válkou přes 70 členů a na činnost se připravoval velmi svědomitě. Pořádal cvičeními pochodové, lezecké i se stříkačkou.¹⁰⁷ Výtěžek pro činnost získával už od počátku také pořádáním hasičských plesů a výletů a z darů mnohých šenovských obyvatel včetně učitelů Rudolfa Grzegoře, Rudolfa Martinů a Antonína Jančara.¹⁰⁸

Pro úplný popis spolků je třeba zmínit také, že se součástí obce stala raiffeisenka, která fungovala od roku 1905. Dále pro obec „neméně závažným činitelem jest Rolnicko-dělnický potravní spolek založený 26. března 1906.“¹⁰⁹ Mezi občany byl oblíbený, o čemž svědčí 335

¹⁰³ HANIČÁK, O. – JANÁK, M. – MATEJKO-PETERKA, I.: *Spolkový život*, s. 97.

¹⁰⁴ ONDERKA, František: *Šenov. Činnost slezské matice osvěty lidové na Těšínsku a Hlučínsku za rok 1927, 1928, 1928*, s. 78.

¹⁰⁵ *Původní dopisy. Noviny Těšínské*, č. 62, 8.7. 1911, s. 3.

¹⁰⁶ ONDERKA, František: *Šenov. Činnost slezské matice osvěty lidové na Těšínsku a Hlučínsku za rok 1927, 1928, 1928*, s. 79.

¹⁰⁷ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 45.

¹⁰⁸ *Původní dopisy. Noviny Těšínské*, č. 20, 13. 2. 1909, s. 2.; *Tamtéž*, č. 23, 24. 2. 1909, s. 2.

¹⁰⁹ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 44.

členů spolku.¹¹⁰ Existovalo také stavební družstvo Konsorcium pro stavbu levných dělnických domků a Rolnicko-dělnická potravní společnost.¹¹¹

V Šenově fungovala některá umělecká uskupení. Nalézti bylo možné hudební tělesa, například kapelu p. Kuchaře a pěvecký spolek zvaný Křížkovský, který svůj vznik datuje do roku 1910. O jeho založení a vedení se zasloužili především učitelé z „nové“ školy na Podlesí. Převážně mladé dívky a chlapci se v něm věnovali zpěvu národních písní i hraní divadla.¹¹²

Ještě před válkou v roce 1912 vznikla Tělocvičná jednota Sokol čítající 45 členů. Činnost spolku spočívala hlavně ve cvičení a přednáškách.¹¹³ Jednota nedostala od vedení obce povolení k založení spolku, proto byl usídlen v sousední obci Petřvald v hostinci u Pavlisků. Po válce byla založena pobočka v hospodě u pana Blažka a jelikož tam bylo dostatek nářadí, přešla k nim většina členů Dělnické tělocvičné jednoty.¹¹⁴ Ta mezi svou činnost řadila také pořádání plesů a divadlo, které měl na starost dramatický odbor.¹¹⁵ Řady šenovských sportovních organizací v roce 1922 rozšířila taktéž katolická organizace Orel.¹¹⁶

Vzhledem k velikosti Šenova byl v obci prostor pro rozvoj různorodých politických stran, které měly mezi obyvateli své zastoupení. K znatelnému rozvoji došlo po válce. Nové politické strany ve 20. letech obvykle vznikaly při každém volebním období. Mezi organizace založené ještě před válkou patřila Sociálně demokratická politická organizace působící od roku 1907. I ona se, ve shodě s tehdejšími zvyky, starala o vzdělávání svých členů. Odebírala pro ně řadu politicky orientovaných časopisů typu Moravský Buditel, Rudé Květy, Přítel lidu nebo Duch

¹¹⁰ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 43–44.

¹¹¹ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 12, 16. 2. 1907, s. 2.

¹¹² Tamtéž, č. 13, 18. 1. 1911, s. 2.

¹¹³ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 46.

¹¹⁴ VLČEK, Miroslav: *Vilém Wünsche a Šenov*. Ostrava 2010, s. 18.

¹¹⁵ *Hlidka D.T.J.* Duch času. Orgán strany sociálně-demokratické, č. 271, 4. 10. 1919, s. 4.

¹¹⁶ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 97.

Času.¹¹⁷ Po válce byly zřízeny politické strany Agrární a Národní demokracie pro volby roku 1919.¹¹⁸ V roce 1923 přibyly další dvě politické strany. Voleny tedy byly Strana sociální demokracie, komunistická, lidová, živnostenská, agrární – v tomto pořadí. Starostou byl zvolen stejně jako v roce 1920 nadučitel Antonín Břuska, který převzal funkci po dlouhodobě působícím Eduardu Chrobokovi.¹¹⁹

4.3. Spolkový život ve Václavovicích

Vzhledem k menší rozloze této vesnice a k snadné dostupnosti vedlejších větších obcí se v ní nenacházelo větší množství spolků, přesto vznikly některé stojící za zmínku. Dlouhodobou tradici má Sbor dobrovolných hasičů, který byl založen 15. února 1903. Zakládajících členů bylo 40 činných, mezi nimi i starosta obce Josef Cielecký a nadučitel Antonín Řeháček. Už v prvním roce svého působení pomáhali hasiči úspěšně hasit požáry doma i ve vedlejších Horních Datyních. Členové byli chváleni pro disciplinovanost a připravenost v každé situaci. Při jedné příležitosti byli dokonce nuceni vyjet přímo z pořádané hasičské taneční zábavy.¹²⁰ Přesto se hasičský sbor potýkal s nedostatkem vybavení a zázemí pro jeho uskladnění i s nezájmem vedení obce o podporu. Nepomohlo ani, že jej při svém založení schválil starosta. Peníze pro svou činnost sbor sháněl pořádáním plesů, výletů i dary podporovatelů a stejně jako haléřový spolek občasnými příspěvky svatebčanů. Pomohla jim i šenovská Beseda, která dobrovolně účinkovala na jejich Mikulášské zábavě.¹²¹ Další ránou byl spolku začátek války, do které většina členů narukovala. Činnost sboru byla znovuobnovena po ukončení války, kdy došlo také ke stavbě zbrojnice. Sbor roku 1921 rozšířil působnost. Přibyli mladí členové, sbor začal provozovat také osvětovou činnost.¹²²

¹¹⁷ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 44–45.

¹¹⁸ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*, s. 9.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 24.

¹²⁰ *Přívodní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 33, 16. 7. 1904, s. 3.

¹²¹ Tamtéž, č. 103, 28. 11. 1908, s. 3.

¹²² SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 247–250.

O vzdělání v obci se dlouhodobě staral Čtenářský spolek, jehož vznik je popsán v kronice: „Kromě toho přišlo na mysl některým výtečným občanům, aby v naší obci byl založen spolek čtenářský; když byly stanovy vyhotoveny, byly zaslány slavné c. k. zemské vládě v Opavě ke schválení; po schválení stanov sešlo se na zavalání okolo 40 občanů, kteří do spolku přistoupili; a tak dne 7. ledna 1897 spolek uveden v život. Největších zásluh, kteří o založení spolku se přičinili, jsou na 1. místě p. Josef Cielecki, starosta obce Venclovske, jenž první za čestného člena do spolku vstoupil, a 5 K spolku věnoval, p. František Halfar, nadučitel a Emanuel Feilhauer podučitel, stanovy spolku vypracovávali, a s jejich přičiněním, spolek pro zakládání knihoven ve Slezsku, zmíněnému spolku okolo 80 svazků rozličných knih ke čtení daroval. Spolek byl založen na ten úmysl, aby skrz čtení dobrých knih a časopisů lid se vzdělával a povznášel; a tehda vzrnáhajícím se socialismu bojoval, spolek odebíral rozličné časopisy mezi jinými Hlas týdeník pro lid.“¹²³ Po jeho dvouletém trvání bylo na valné hromadě spolku 8. ledna 1899 jednohlasně usneseno, aby byl čtenářský spolek proměněn v čtenářsko-hospodářský a jeho jednatelem byl ustanoven Josef Cielecký, předsedou Jan Kozel.¹²⁴ Snahou bylo přiblížit ostatním sousedům celosvětové dění a jeho souvislosti. Spolek proto odebíral širokou škálu tiskovin, dělící se na dvě hlavní oblasti zájmů. První skupinou byly noviny sledující politické dění, z nichž jsou zmíněny Noviny Těšínské, Opavský týdeník, Radikální listy, Národní politika a výše uvedený Hlas. Druhou tvořily tiskoviny pro zemědělce a chovatele: Obrana zemědělců, Mílotický hospodář Chov drobného zvířectva, Moravský hospodář. Zejména novinám sledujícím politické dění věnovali bližší pozornost. Aby bylo vše pochopeno v širším kontextu a textu bylo správně porozuměno, pořádal spolek dvakrát měsíčně výklady článků.¹²⁵

¹²³ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*, s. 57–58.

¹²⁴ Tamtéž, s. 59.

¹²⁵ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 12, 21. 2. 1903, s. 3.

Samostatně působilo místní ochotnické divadlo, jehož představení přišli podpořit učitelské sbory ze Šenova i z Bartovic a blízkých Sedlišť. V obci samé se mu velké podpory obecnstva při prvních vystoupeních nedostalo.¹²⁶ Ochotníci naopak svým vystoupením podporu vyjádřili, a to nově vzniklému sboru hasičů.¹²⁷ Podobným počinem bylo Sdružení venkovského dorostu, které se taktéž soustředilo na divadlo, ač jeho členové nebyli zkušenými herci. Pod vedením p. Josefa Bolka a p. učitele Františka Říhy secvičili divadelní kus *Z českých mlýnů*.¹²⁸

Občasně docházelo také ke spolupráci výše zmíněných složek. Všechny tři organizace pořádaly společně s Haléřovým spolkem výlety, při kterých většinou poznávali blízké okolí. Uspořádána tak byla společná procházka do Olšiny, na kterou byla zvána široká veřejnost včetně obyvatel sousedních vesnic.¹²⁹

I ve Václavovicích došlo k založení raiffeisenky, fungující od 1. listopadu 1904. Byla vyzdvihována jako český peněžní ústav. I v tomto případě ji vedl Josef Cielecký ve funkci jejího předsedy.¹³⁰

S dalšími dvěma obcemi sdílely Václavovice zájem o podporu vzdělávání prostřednictvím Školního haléřového spolku. I v této obci se nacházejí časté zmínky o příspěvcích svatebčanů na jeho činnost a pořádání plesů sloužících stejnému účelu. Žákům z vybraných peněz kupovali oblečení, tužky, deníky i knihy. Jeho předsedou byl v roce 1905 zvolen p. Antonín Mokroš, místopředsedou p. Antonín Stach.¹³¹ Podporu školním dětem

¹²⁶ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 53, 29. 11. 1902, s. 3.

¹²⁷ *Tamtéž*, č. 8, 23. 1. 1904, s. 3.

¹²⁸ *Tamtéž*, č. 21, 19. 4. 1913, s. 4.

¹²⁹ *Tamtéž*, č. 29, 20. 6. 1903, s. 4.

¹³⁰ *Tamtéž*, č. 52, 26. 11. 1904, s. 3.

¹³¹ *Tamtéž*, č. 14, 4. 3. 1905, s. 3.

vyjádřil i sbor dobrovolných hasičů, který pro ně zorganizoval výlet a výnos z něj věnoval na školní potřeby¹³² nebo mládenci pořádající taneční vínek se stejným záměrem.¹³³

Politický a kulturní život v obci se v době po válce změnil. Před válkou nebyl větší zájem o sledování světových událostí, čtení novin, nebo o politiku celkově, ač existovaly spolky, které se snažily informovanost obyvatel podporovat. Po válce se stal znatelným vliv politických stran na každodenní život. O kulturní úroveň se starali političtí činitelé i obecní knihovna, ta zejména u čtenářů. V činnosti pokračoval hospodářský spolek, školský haléřový spolek i hasič. Existoval také spolek katolický vzdělávací. Prodejna Budoucnost se jednou ročně zapojovala do obecního dění pořádáním přednášky a filmového představení.¹³⁴

Poválečná situace přinesla výše zmíněný rozvoj v oblasti tělovýchovné. Opět stejně jako ve vedlejších obcích, se i tady objevuje Dělnická tělocvičná jednota, která byla založena již v roce 1919 jako první tělocvičná jednota v obci. V roce 1921, kdy byla založena KJČ došlo i ve Václavovicích k rozdělení tělocvičné jednoty. Komunisté z původní jednoty vystoupili a založili Federovanou dělnickou tělocvičnou jednotu, která pak byla v roce 1925 přejmenována na Jednotu proletářské tělovýchovy. V roce 1935 vznikla tělocvičná jednota Sokol jako pobočka šenovského Sokola. Dělnická tělocvičná jednota získala v obci příznivce a už od samého založení bylo její působení znatelné. Cvičení sice v letech 1924 a 1926 oslábla, přesto docházelo k politickému a divadelnímu rozvoji. „Divadelníci pravidelně nacvičovali divadlo, a to až tři hry do roka. Zájem o divadlo byl v naší obci již od samého začátku vystupování značný, a tak byla divadelní činnost zdrojem příjmů tělovýchovných jednot“¹³⁵ až do roku 1938. „Mezi mladými bylo pozorovat talenty. Aby jim byla umožněna samotná činnost, byl založen Odbor pro loutkové divadlo a vedení loutkové scény bylo v roce 1932 svěřeno

¹³² *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 85, 2. 10. 1909, s. 4.

¹³³ *Tamtéž*, č. 98, 17. 11. 1909, s. 2.

¹³⁴ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – I. díl*, s. 110.

¹³⁵ *Tamtéž*, s. 174.

Josefu Ryškovi.¹³⁶ Federace dělnických tělocvičných jednot se v obci také úspěšně rozvíjela. První hru s názvem Jánošík její členové sehráli už roku 1922. Po roce 1931 začíná její činnost upadat.¹³⁷

Největšího rozkvětu se tělovýchovné organizace dočkaly v období kolem roku 1930. V obci fungovaly zároveň tři, které se snažily být přístupné svým cvičením pro co nejširší vrstvu obyvatelstva a pracovaly nejen na poli tělovýchovy, ale zajímaly se též o kulturu. Obec vyšla zájmu o sport vstříc, roku 1929 bylo zřízeno na obecním pozemku u školy hřiště. Oblíbeným sportem, který se hrál se stala házená,¹³⁸ „která se stala sportem obce Václavovic. Hrála se pak se sousedními obcemi Šenovem a Horními Datyněmi.“¹³⁹

Zajímavá je také nově vzniklá Požární svépomoc založená na počátku první republiky. Měla poskytnout finanční podporu postiženému, spravovalo ji obecní zastupitelstvo.¹⁴⁰ Mezi další spolky v obci patřila Matice osvěty lidové, spolek domkářů a maloročníků a Domovina.¹⁴¹

5. Zapojení učitelů do života obcí

Prvotním posláním učitelů zůstávalo vždy vyučování žáků, předávání svých zkušeností a znalostí. Jejich úkolem se stalo také jít příkladem po morální stránce. Ideálem byl učitel vlídný, laskavý a spravedlivý, s autoritou a vstřícným přístupem k rodičům.¹⁴² Nadto měl působit s vážností a respektem k místním, neopíjet se a nekarbaničit. Aby byla zachována vážnost jeho postavení, měl by žít v míru s ostatními občany, neangažovat se přespříliš v místní

¹³⁶ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*, s. 174.

¹³⁷ Tamtéž, s. 173–175.

¹³⁸ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*, s. 173–175.

¹³⁹ Tamtéž, s. 175.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 102.

¹⁴¹ BARTOŠ, J.: *Historický místopis*, s. 71.

¹⁴² KRAMOLIŠ, Čeněk: *Návštěva školy*. Komenský. Časopis pro učitele základní školy, 38, 1910, č. 35, s. 553–554.

politice, aby při třenicích mezi stranami neutrpěla zbytečně jeho reputace, ale měl by se klidně a s racionálními argumenty ozvat, pokud jde o věc dobrou, které je třeba pomoci.¹⁴³

Občanská angažovanost učitelů na základě zákona o obecním zřízení z roku 1862 přiznávala aktivní volební právo učitelům a podučitelům s definitivou. Pasivní volební právo pak měli jen do obecního výboru. Učitelé se proto více zaměřovali na působení ve spolcích. Vznikala spousta učitelských spolků se širokým záběrem, které se zabývaly vším od odborných pedagogických aktivit až po aktivity sociální. Některé spolky, jako byly M. O. L. či Čtenářská beseda, se zaměřovaly na vzdělávání svých příslušníků i osvětovou činnost. Jinou kategorií tvořily spolky zaměřené na pomoc chudším žákům, nazývané Školní haléřové spolky.¹⁴⁴

Světová válka změnila chod života obcí, žáků i učitelů. Válka zasáhla do výuky od samého počátku. Během čtyř let zažily obce mnoho změn ve složení svých pedagogických sborů. Mnoho starších a zkušenějších učitelů bylo povoláno na frontu, až jich postupně odešly tisíce. Přesné vyčíslení se liší, ale „údajně bylo mobilizováno asi 40 % všech učitelů v českých zemích.“¹⁴⁵ Na jejich místo byli do škol povoláváni mladší, sotva vystudovaní absolventi, kteří neměli dostatečné zkušenosti. Situace vedla ke změně postavení pedagogů a jejich váženosti ve společnosti.¹⁴⁶ Kromě mobilizování učitelů docházelo v některých školách k využití prostor jako lazaretů, nebo kasáren. U odvedených pedagogů nebylo jisté, zda se na svou pozici vrátí. Často to nebylo pravděpodobné. Někteří z nich padli, jiní byli nezvěstní, případně utekli do ruského zajetí a přidali se k legiím. Na místa učitelů byly dosazovány kromě mladých pedagogů v mnohem vyšší míře také učitelky,¹⁴⁷ pokud byli vůbec nějak nahrazováni. Na Domažlicku například zbyl v obci Nové Kdyni na pětileté obecné škole jediný učitel,

¹⁴³ JARUŠEK, Jan: *O nepřátelích vážnosti učitelovy*. Komenský. Časopis pro učitele základní školy, 31, 1903, č. 5, s. 50–52.

¹⁴⁴ ČORNEJOVÁ, I. a kol.: *Velké dějiny*, s. 304.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 291.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 291.

¹⁴⁷ BARTOŠOVÁ, Jana a kol.: *Škola a Velká válka*. Přerov 2014, s. 60.

ve Slavíkovcích žádný.¹⁴⁸ Ani Slezsko nebylo úbytku učitelů ušetřeno. Žimrovce u Opavy potkal osud Slavkovic, Václavovice v prvních měsících rovněž přišly o tři vyučující z pěti.¹⁴⁹ Jen v prvním roce bylo hlášeno 247 padlých a 628 raněných učitelů českých škol pocházejících z území Moravy a Čech.¹⁵⁰

Učitelům, kteří nebyli povoláni na frontu, byla často přidělena role zhotovování soupisů potravin (např. obilí, mouky, sena, slámy, domácích zvířat, brambor). Účastnili se také práce v nejrůznějších komisích, což bývalo rovněž časově vytěžující. Při vyhlášení válečných půjček se od učitelů očekávalo, že je budou propagovat a sami půjdou příkladem. Při tak vysokém počtu vedlejších aktivit nebyl úpadek samotné výuky překvapivý.¹⁵¹

5.1. Bartovice

5.1.1. Před válkou a během válečných let

Nepříznivě časté střídání jednotlivých učitelů mohlo zabránit většímu rozkvětu sdružení a spolků ve vesnici a jistě neprohloubilo přímé vztahy mezi školou a rodiči. Podobně utrpělo propojení také v jazykové otázce, kde je v několika instancích vyčítán nevlastenecký vztah projevující se nákupem pomůcek a potravin v obchodech občanů hlásících se k německé, nebo židovské národnosti.¹⁵² Tyto výtky se obracely také na místní, v jiných ohledech úspěšně fungující, haléřový spolek. Jeho hlavním cílem byla podpora dětí z chudobných poměrů, ale i financování výletů a nákup drobných odměn, všem bez rozdílu. Vzhledem k jeho zaměření nacházeli učitelé své uplatnění právě v něm. Nadučitel Antonín Moškoř působil na pozici jednatele spolku,¹⁵³ později získal stejný post uč. Jan Lankočí.¹⁵⁴ Jednatel byl posléze i p.

¹⁴⁸ HALÍŘOVÁ, Martina – JIRÁNEK, Tomáš – LENDEROVÁ, Milena: *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918*. Praha 2015, s. 71.

¹⁴⁹ *Slezské zprávy*. Slezský venkov, č. 9, 29. 1. 1915, s. 2.

¹⁵⁰ *Různé zprávy*. Slezský venkov, č. 77, 24. 9. 1915, s. 4.

¹⁵¹ BARTOŠOVÁ, Jana a kol.: *Škola a Velká válka*. Přerov 2014, s. 60–61.

¹⁵² *Původní dopisy*, Noviny Těšínské, č. 34, 21. 7. 1906, s. 3.

¹⁵³ *Tamtéž*, č. 7, 14. 1. 1905, s. 4.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, č. 7, 12. 1. 1907, s. 3.

uč. Dominik Stach, který s dalšími kolegy s dětmi rovněž nacvičil divadelní představení, jehož vstupné přineslo spolku peněžní obnos pro svou činnost.¹⁵⁵

Vyučujícím na bartovické škole byl také p. uč. Leopold Mališ, který působil jako předseda šenovské Čtenářské besedy, založené jen tři roky po vzniku školy v Bartovicích. K dlouhodobé osvětové činnosti samotného Leopolda Mališe se připojily oba učitelé sbory, bartovický a šenovský, nejméně při jedné příležitosti, která vyústila v zábavný večírek pořádaný v Šenově. Učitelé L. Mališ, J. Lankočí, František Řepišťák a Konstantin Sigmund přispěli svým hlasem ve společném sboru s šenovskými kolegy, pány Rudolfem Bařinou a Ludvíkem Riedelem několik lidových písní.¹⁵⁶

K narušení běžného školního života v obci došlo už několik měsíců po vyhlášení války. Poprvé vyšlo vládní nařízení, které se dožadovalo sepsání zásob mouky a zrní, v dubnu začal první chlebenkový týden. Chlebenkové komisi, která vznikla speciálně pro účely vydávání chlebenek, cukřenek, kávenek atd. předsedal p. řídící Adolf Slíva.¹⁵⁷ Jako bylo ve válečné době obvyklé, při podobných událostech „k účelům aprovizačním přibrání ponejvíce učitelé a úřady školní nestaraly se valně v řádnou návštěvu školy, takže mnoho vyučování se zanedbalo.“¹⁵⁸ Od učitelů se očekávalo více sepisování, od dětí větší pomoc při polních pracích. Později při prodlužování válečné vřavy docházely zásoby, takže bylo dětem nařízeno, aby se zapojily do sběru ostružinového listí na čaj vojákům do pole. Při tehdejších zvyklostech se očekávalo, že budou sběr koordinovat učitelé. Jejich další starost přišla při vypsání 4. a 5. válečné půjčky, o které je jasně zmíněno, že se museli přičinit státní úředníci i učitelé, aby byla úspěšně propagována mezi obyvatelstvem.¹⁵⁹

¹⁵⁵ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 22, 2. 5. 1914, s. 1–2.

¹⁵⁶ *Tamtéž*, č. 24, 21. 7. 1906, s. 3.

¹⁵⁷ AMO, fond Archiv obce Bartovice (1836) 1850–1945 (1954), inv. č. 132, *Kronika obce*, s. 81.

¹⁵⁸ AMO, fond Základní škola 1.–4. ročník Ostrava-Bartovice, inv. č. 1, *Kronika obecné školy v Bartovicích*, s. 44.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 44–45.

5.1.2. Po válce

Zapojení učitelů do politického života bylo minimální. Po volbách 1919 zasedl do obecního zastupitelstva také učitel Dominik Stach, který na škole vyučoval v letech 1910–1920 a Josef Wurm. Tento učitel na školu přišel ve stejném roce, ovšem učil zde až do roku 1933. Při volbách po dalších čtyřech letech už ani jeden z nich znovu zvolen nebyl a ani žádný jiný učitel nefiguroval v obecní správě ani v roce 1923, ani v následujících letech.¹⁶⁰ Učitelé působili více při menších akcích. Příkladem může být průvod organizovaný 3. listopadu 1918 oslavující vznik nové republiky, který dorazil za zvuku hudby ke škole, kde řekl správce školy pár slov.¹⁶¹ Proslovem také uvedl řídící učitel Adolf Slíva slavnost s otevřením nové železniční zastávky, o kterou se zasadilo obecní zastupitelstvo. Při sčítání lidu v roce 1921 pro změnu působili učitelé jako sčítací komise,¹⁶² čímž jejich politické zapojení končí.

V době zakládání obecních knihoven se uplatnili v tomto oboru. Poté, co byla i v Bartovicích zřízena obecní knihovna, snažil se správce školy přesvědčit místní vzdělávací spolky, aby část svých knih darovaly nové knihovně. Jeho zájem o instituci souvisel přímo i s umístěním knihovny, která se v případě bartovické vesnice nacházela ve školní budově a jejím knihovníkem byl Albín Havlásek, jeden z učitelů.¹⁶³

5.2. Šenov

5.2.1. Před válkou

Jednou z neopomenutelných šenovských postav učitelského stavu se stal nadučitel Antonín Jančar. Patřil mezi učitele, kteří na škole vyučovali už v poslední čtvrtině 19. století a zažili ještě školu společnou s dětmi z Bartovic i ze šenovské školy na Podlesí. Do děje v obci

¹⁶⁰ AMO, fond Archiv obce Bartovice (1836) 1850–1945 (1954), inv. č. 132, *Kronika obce*, s. 131–135.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 47.

¹⁶² Tamtéž, s. 50.

¹⁶³ Tamtéž, s. 51.

se zapojoval především před první světovou válkou. Spolu s ním se o vedení obce zajímal i Rudolf Martinů, řídící učitel na škole na Podlesí.

Jančar nastoupil jako podučitel do školy v Šenově už roku 1880. Během let vyměnil několik učitelských funkcí, až se roku 1891 stal nadučitelem. Ve funkci setrval do roku 1918, pak se odebral do penze.¹⁶⁴ Poměrně dlouhou dobu trvala také jeho politická kariéra. Stal se jedním ze zastupitelů obce poprvé v letech 1891–1894. Znovu byl zvolen i v dalším volebním období od roku 1894 do 1897 a ve funkci zůstal i v následujících čtyřech obdobích, až do roku 1910.¹⁶⁵ V obecních volbách roku 1910, které „měly nad jiné bouřlivý průběh“¹⁶⁶ a ve kterých se střetla strana panská a občanská, se Antonín Jančar ještě jednou prosadil a do vedení obce se dostal s 10 hlasy.¹⁶⁷

Kvůli svému vystupování se nevyhnul sporům s některými sousedy. Bylo mu vytýkáno, že se nesnaží prosazovat češtinu, ale naopak, preferuje mluvit německy doma i na úřadě, a že ve škole jako nadučitel nechává psát také kroniku a další nápisy německy v době, kdy probíhají na Těšínsku neustálé spory s Poláky i Němci a prosazování češtiny je pro české obyvatelstvo důležité.¹⁶⁸

Rudolf Martinů se narodil roku 1965 v Paskově. Celou učitelskou kariéru však strávil v Šenově, začínal učit na škole U kostela roku 1885, později odešel na Podlesí, kde působil od roku 1900 jako nadučitel.¹⁶⁹ Jeho hudební talent byl využit po odchodu řídícího učitele

¹⁶⁴ SOkA Frýdek-Místek, fond Základní škola Šenov, neinventarizováno, *Kronika obecné školy Šenov – 1. díl*, s. 144.

¹⁶⁵ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 26.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 27.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 27.

¹⁶⁸ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 33, 23. 3. 1910, s. 2.

¹⁶⁹ SOkA Frýdek-Místek, fond Základní škola Šenov, neinventarizováno, *Kronika obecné školy Šenov – 1. díl*, s. 144.

Františka Gerlicha z funkce na pozici varhaníka a správce chóru v šenovském katolickém kostele Prozřetelnosti boží roku od 1890.¹⁷⁰

V politickém životě obce svou aktivitu uplatňoval ještě před světovou válkou jako zapisovatel obecních protokolů. Poznámka o této činnosti se objevila v obecní kronice spolu se stížnostmi o německé řeči, kterou se běžně zapisovalo. Vše na úřadech se vyřizovalo německy, výjimkou byly obecní protokoly, které zapisoval R. Martinů kromě němčiny i česky.¹⁷¹ Boje o používání českého jazyka probíhaly v Šenově již několik let, kromě německého zapisování se občané ohrazovali o to více proti samotnému používání němčiny při běžném rozhovoru u osoby, která byla také nadučitelem na jedné ze zdejších škol.¹⁷² Po ukončení války úspěšně pokračoval své působení v obci jako kandidát za národní demokracii i jako správce školy. V obou funkcích působil až do roku 1923.¹⁷³

K učitelskému povolání patřil zájem o Školní halěřový spolek, ve kterém se šenovští nadučitelé i učitelé angažovali. „Členy výboru v prvním roce byli pp: Jan Gwuzd, Jan Köne, František Gerlich, Antonín Jančar, Rudolf Martinů, František Blažek, Josef Bernatík a Julius Waigmann.“¹⁷⁴ Roku 1913 členem výboru zůstal Josef Gwuzd jako předseda, místopředsdou nadučitel Ant. Jančar, pokladníkem se stal řídící učitel Rudolf Martinů, jednatelem byli jmenováni učitelé Antonín Slíva a Eduard Dýba. Spolek byl v obci podporován, počet členů toho roku čítal 187 přispívajících a tři čestné.¹⁷⁵

O kulturní povznesení občanů se v několika oblastech zasadil Karel Rašík, pedagog, který od 1. 9. 1909 učil až do své smrti 18. 3. 1933 ve škole na Podlesí. Jeho smrt byla tragická. Kronikář mu věnoval stránku, na které ho popsal jako veselého člověka, který má vždy laskavé

¹⁷⁰ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*, s. 62.

¹⁷¹ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 13.

¹⁷² *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 33, 23. 3. 1910, s. 2.

¹⁷³ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*, s. 66.

¹⁷⁴ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 42–43.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 43.

slovo pro každého. Angažoval se v mnoha šenovských spolcích a korporacích. Byl mezi prvními, kdož stáli při kolébce těl. jednoty Sokol a po zbytek života byl ve výboru. Patřil mezi zakládající členy skupiny, kteří ustanovili 3. března 1912 tělocvičnou jednotu Sokol v obecním hostinci a ustavil valnou hromadu čtyřiceti členů. Ale nebyl jediným učitelem, který se o tělocvičnou jednotu zajímal. Mezi první činovníky patřili i učitelé Jindřich Kožaný ve funkci starosty Sokola, Karel Rašík jako jednatel a Antonín Maceček jako vzdělavatel. V rámci činnosti organizace se konaly přednášky, hrálo divadlo (Na statku a chaloupce, Mlynář a jeho dítě, Maryša, a další) a pořádaly se vycházky.¹⁷⁶ Stejně jako samo divadelní představení, byli chváleni i pedagogové, kteří se v něm spojili s hudebníky a zdarma účinkovali.¹⁷⁷

Karel Rašík se zasloužil také o fungování sboru dobrovolných hasičů, kde působil dlouhá léta jako jednatel a vzdělavatel, 20 let byl ve výboru M. O. L., „po 10 let obecním knihovníkem, členem místní osvětové komise, místní školní rady atd. Dlouhá léta byl režisérem ochotnických divadel a zvláště výborným nápovědou. Nerozlišoval politické strany, ale pracoval všude na povznesení kulturní stránky občanů.“¹⁷⁸ V knize o známém šenovském malíři Vilému Wünsche je zmíněn jeho otec jako zřizovatel místní osvětové besedy,¹⁷⁹ která měla svou půjčovnu knih a ochotnický divadelní spolek, vedený povětšinou šenovskými učiteli. K. Rašík stál v čele pěveckého sboru patřícího k besedě.¹⁸⁰

Mezi členy M. O. L. se řadili také kolegové K. Rašíka. Adolf Slíva působil jako předseda, Antonín Břuska jako jednatel, Pavel Opial s funkcí knihovníka a Eduard Dyba měl na starosti pořádání zábav. Zapojoval se také p. uč. Josef Sysala, který pomáhal s výběrem peněz.¹⁸¹ Adolf

¹⁷⁶ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 92–94.

¹⁷⁷ *Dopisy*. Obrana Slezska, č. 49, 8. 12. 1911, s. 2.

¹⁷⁸ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl* s. 56.

¹⁷⁹ z původně zámecké Karčmy

¹⁸⁰ VLČEK, Miroslav: *Vilém Wünsche a Šenov*. Ostrava 2010, s. 9.

¹⁸¹ LANKOČÍ, H.: *Obec a panství*, s. 46.

Slíva byl již v době před založením M. O. L. činný ve Čtenářské besedě, ve které sám působil i jako herec, hrálo-li se divadlo.¹⁸²

Mimo pravidelné zapojení do spolků se nacházela řada dalších možností, jak pomoci obci dle možností jednotlivců. Nejčastěji se jednalo o jednorázový finanční nebo hmotný dar. Podporu Čtenářské besedě vyjádřil p. uč. Horák, který přispěl jako jeden z prvních románem Křížáci do vznikající knihovny.¹⁸³ Ceněný byl dar Antonína Jančara, opět Čtenářské besedě, při jejich počátcích. Nové knihovně spolku přispěl mezi prvními darem 25 vázaných knih.¹⁸⁴ Hasičskému sboru přispěli někteří peněžitým darem až ve výši deseti až padesáti korun. Zvláště p. uč. Rudolf Grzegoř mu byl nakloněn a také byl až do své smrti roku 1911 jeho stálým členem.¹⁸⁵ Učitelský sbor se také účastnil akcí čtenářsko-hospodářského spolku a jeho podpory si členové uskupení vážili.¹⁸⁶

Naopak v některých chvílích se učitelský sbor nezapojoval natolik, aby splnil nároky obyvatelstva. Působení Čtenářské besedy ke konci roku 1906 uvádalo, po odchodu učitele Leopolda Mališe se z devíti učitelů působících v Šenově do její činnosti zapojovali pouze dva. Nic se nesevčovalo a spolek stagnoval.¹⁸⁷ Brzy nato se učitelská účast zvýšila a v novém výboru figuroval p. uč. Jan Lankočí jako předseda a p. uč. František Revenda ve funkci pokladníka. Jejich kolegové převzali funkci jednatele a hospodáře. Spolek se opět začal naplno angažovat.¹⁸⁸

Před válkou byla zřízena ještě jedna instituce, do jejíž činnosti se učitelé zapojovali – kappelnička neboli reifeisenka. Zřizování reifeisenek se rozšířilo na vesnicích poté, co si lidé začali ukládat peníze ve městech a vesnice tím z nich neměly žádné zisky. I v Šenově z toho

¹⁸² *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 7, 16. 1. 1904, s. 3.

¹⁸³ *Tamtéž*, č. 45, 10. 10. 1903, s. 4.

¹⁸⁴ *Tamtéž*, č. 38, 22. 8. 1903, s. 4.

¹⁸⁵ *Tamtéž*, č. 77, 30. 8. 1911, s. 2.

¹⁸⁶ *Tamtéž*, č. 8, 23. 1. 1904, s. 3.

¹⁸⁷ *Tamtéž*, č. 3, 15. 12. 1906, s. 3.

¹⁸⁸ *Tamtéž*, č. 9, 26. 1. 1907, s. 2.

důvodu založili peněžní ústav. Organizace zahájila činnost 10. července 1905. Zpočátku měla sídlo na škole na Podlesí (úřadovalo se tam), později po domech a v hostinci. Prvním účetním byl řídicí učitel Rudolf Martinů, později stejnou funkci získal řídicí učitel Antonín Břuska. Kampelička měla v roce 1936 332 členů.¹⁸⁹

Jedním z učitelů, který sice nikdy neučil na šenovské škole, ale přece se zasloužil alespoň o čestné místo mezi ostatními vyučujícími, je Hanuš Lankočí, bartovický učitel vyučující v nedalekých Radvanicích. Jeho zájem o Šenov byl zapříčiněn sňatkem s dcerou šenovského starosty Slívy. Vystupoval pokrokově v politickém dění a zajímal se o národnostní otázky.¹⁹⁰ Napsal o tehdejší vesnici nejvýznamnější a jedinou publikaci z té doby *Obec a panství Šenov*, popisující Šenov od počátků až do roku 1913. Jeho životní cesta se brzy po vydání knihy ztrácí. Byl odvolán na frontu, „dostal se ve světové válce do ruského zajetí a tam zůstal. O jeho osudu není ničeho známo“¹⁹¹

5.2.2. Válečná léta

Úroveň vyučování v šenovských školách je kronikářem popisována jako velmi neutěšená. Učitelův sbor byl oslaben odvodou učitelů do války do té míry, až na škole U kostela zůstal do roku 1917 trvale pouze její správce Antonín Jančar. Další z učitelů, kteří byli přítomni, nevyučoval pouze na škole U kostela, nýbrž i na Podlesí. Karel Rašík původně „ve válce narukoval, ale pro naprostý nedostatek učitelů byl vyreklamován. Ale i tak se za války hodně uškodil na zdraví. Učil denně 112 dětí na obou školách. Dopoledne na škole na Podlesí, odpoledne U kostela. Následek toho byl, že si ztrhal nervy a musel tyto i nějaký čas léčit.“¹⁹² Při takovémto stavu učitelského sboru bylo působení mimo vyučování v obci vysoce nepravděpodobné a neexistují o něm ani bližší zmínky.

¹⁸⁹ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 110–111.

¹⁹⁰ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 20, 23. 3. 1907, s. 4.

¹⁹¹ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 8.

¹⁹² Tamtéž, s. 56.

Mimo vyučování přibyla pedagogům nepřekvapivě starost spojená se soupisy dobytka dalších zásob. V obecní kronice se roku 1914 velmi silně kritizuje s touto starostí spojený úpadek ve vyučování dětí slovy: „Škola a vyučování? To vše bylo poslední záležitostí. Učitelé většinou na vojně a ti, kteří zůstali doma sepisovali různé zásoby, statistiky, vydávali poukázky na potraviny, obcházelí dům od domu a vybízeli k upisování válečných půjček. Škola někdy týden zavřena,¹⁹³ což je podloženo i dopsanou statistikou dní, ve kterých se nevyučovalo. Mezi léta 1914–1918 to bylo postupně 41, 39, 55 a 49 dní, tedy více než měsíc každý rok. Vyučování ve školních dnech bylo polodenní a ve zbytku času učitelé pracovali a spisovali¹⁹⁴ už jen z důvodu, aby bylo vidět, že se bez nich obec neobejde. Jinak by mohli být taky odvoláni na frontu.¹⁹⁵

5.2.3. Po válce

Učitelé se soustředili na vedení knihovny a městské kroniky, ale zápisy v kronice si rozporují v přesném pořadí knihovníků. Veřejná knihovna vznikla přeměnou Čtenářské besedy, knihovny tělocvičných spolků a M.O.L. První zmínka datuje vznik knihovny do roku 1920 a uvádí jako prvního knihovníka učitele Eduarda Dybu, který činnost předal už v září téhož roku učiteli Antonínu Macečkovi. Předsedou knihovní komise byl zároveň zvolen správce školy Rudolf Martinů.¹⁹⁶ Druhý pramen uvádí, že prvním knihovníkem byl řídící učitel Jindřich Kožaný, působící na Podlesí, který ve funkci setrval do roku 1923, kdy byl nahrazen řídícím učitelem školy U kostela, kterým je opět Antonín Maceček. Po něm byl do roku 1932 knihovníkem Karel Rašík, učitel z Podlesí.¹⁹⁷ Obecní kroniku v rámci okruhu své politické činnosti vedl v letech 1920–1932 Antonín Břuska. Jeho dílem je celý první díl a počátek

¹⁹³ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 15.

¹⁹⁴ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*, s. 35–36.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 8.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 13.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 45.

druhého dílu psaného od roku 1931, který retrospektivně znovu zpracovává první období i minulost obce.¹⁹⁸

O další vzdělávání občanů se měla zasloužit Lidová večerní škola v Šenově, která byla otevřena 3. listopadu 1920. Učili na ní zdejší učitelé. Zájem o vzdělávání byl ovšem nižší, než se předpokládalo.¹⁹⁹ Kromě večerní školy byla otevřena Živnostenská pokračovací škola. K tomu došlo 1. října 1923, ač plány pro její otevření existovaly už o pár let dříve. I zde vyučovali místní učitelé a škola byla určena pro učně ze Šenova, Václavovic a Bartovic.²⁰⁰

Počinem literárního charakteru ze strany učitelů bylo v roce 1930 sestavení Památníku Šenova. Projektu se ujali učitelé z Podlesí. Památník byl rozšířen i na další obce, jeho vydání připravovala Učitelská jednota frýdecká.²⁰¹

Zachování kulturní památky alespoň na fotkách se podařilo Antonínu Macečkovi, který roku 1927 pořídil snímky šenovského zámku zachycující jeho podobu v posledních letech existence před úplným zbouráním. Dva roky po vytvoření dokumentace ze zámku zbyla jen hromady ruin.²⁰²

V zapojení do politické činnosti vynikl Antonín Břuska, původně rodák ze Slezské Ostravy, který od roku 1909 vyučoval na škole na Podlesí.²⁰³ Jeho pedagogickou kariéru přerušila válka, od 2. srpna 1914 do 23. října 1917 byl povolán k vojenské službě. Propuštěn byl až jako invalida z důvodu nedostatku pedagogů ve vesnici. Doplnil své dva kolegy Antonína Jančara a Rafaela Jaroše.²⁰⁴ Po ukončení války se poprvé starostou stal po volbách 1920. Zvolen

¹⁹⁸ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 7.

¹⁹⁹ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*, s. 15.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 22.

²⁰¹ Tamtéž, s. 12.

²⁰² Tamtéž, s. 30.

²⁰³ AMO, fond Základní škola 1.–4. ročník Ostrava-Bartovice, inv. č. 1, *Kronika obecné školy v Bartovicích*, s. 241.

²⁰⁴ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 7.

byl i v roce 1923, vždy za Sociální demokracii. Jeho období ve funkci starosty skončilo volbami v roce 1927.²⁰⁵

5.3. Václavovice

5.3.1. Před válkou a v jejím průběhu

Stejně jako na dalších místech říše i ve Václavovicích vznikl nedlouho po založení školy²⁰⁶ známý a prospěšný Školský krejcarový spolek.²⁰⁷ I zde se učitelé do jeho působení zapojili prostřednictvím zástupce z jejich řad. Učitelství sbor byl zastoupen nadučitelem Františkem Carbolem ve funkci jednatele. Jeho nástupce ve škole, Alois Bura, byl předsedou spolku.²⁰⁸ Péče o děti vedla občas i k neshodám mezi místními a učiteli. Jeden ze sporů nastal s nadučitelem A. Burou, který nahlásil nedostatečné řešení zameškané školní docházky dětí. Vysoká absence nebyla na vesnici ojedinělá, rodiče často nechávali děti doma, pokud jim mohly pomoci s prací na poli. Ve Václavovicích ale místní školní rada, která měla v kompetenci trestní právo s tím spojené, o něj následkem stížnosti přišla. Vystal boj mezi nadučitelem a občanským výborem, jehož členové poté odmítli školu podporovat.²⁰⁹

Učitelé se zapojovali do kulturních akcí a zajímali se o podporu školních dětí. Jejich zástupce byl přítomen v místním Školním krejcarovém spolku, někteří z nich, mezi které patřil uč. František Říha, se zajímali o divadlo. P. uč. František Říha stejně tak podporoval také zpěv u dětí a se svými žáky dokonce zpíval z kůru na bohoslužbách.²¹⁰

Na škole nastal kvůli odvodům velmi brzy citelný nedostatek sil. Už v lednu 1915 hlásilo periodikum *Slezský venkov* úbytek učitelů v celém Slezsku. Ve Václavovicích zůstali dva učitelé z pěti.²¹¹ Vyučování probíhalo dále s obtížemi. Bylo nutné jej z nedostatku sil upravit

²⁰⁵ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*, s. 22.

²⁰⁶ Spolek vznikl roku 1888

²⁰⁷ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*, s. 57.

²⁰⁸ *Původní dopisy*. Noviny Těšínské, č. 14, 4. 3. 1905, s. 3.

²⁰⁹ *Tamtéž*, č. 30, 21. 6. 1913, s. 4.

²¹⁰ *Tamtéž*, č. 12, 13. 1. 1912, s. 3.

²¹¹ *Slezské zprávy*. Slezský venkov, č. 9, 29. 1. 1915, s. 2.

na polodenní. Některé děti náhle v době vyučování zůstaly bez činnosti, což vedlo ve Václavovicích až k nešťastnému postřelení žáka, který při honitbě nadháněl zvěř.²¹² S prodlužující se dobou válčení navíc kromě vzdělávání přibyla povinnost zásobovat vojáky. Zapojeny byly i zde školní děti. Co vše se podařilo žákům obstarat je popsáno s precizností. Zmíněno je, že „dokonce bylo nařizováno učitelstvu provádět různé sbírky a práce ve prospěch války. V důsledku toho školní děti sbíraly ostružinové listí na čaj pro vojsko, v roce 1915 bylo odesláno toho 37 kg, v roce 1916-26 kg. Dále děti sbíraly vlnu, bavlnu a kaučuk a v červenci roku 1916 vybrali žáci po vesnici 100 K pro Červený kříž. Dále byly prodávány odznaky, jichž nošení bylo co nejvřeleji doporučováno úřady. Mimoto děvčata ve škole pořídila a odeslala pro vojsko 20 kuklí, 20 párů ponožek, 11 kg cupaniny, 100 kusů nátepiček a 1200 papírových vložek do botů. Materiál koupil Školský haléřový spolek místní.“²¹³ K podobnému jednání vyzývaly učitelské úřady školy v celé zemi. Školní děvčata byla podporována v pletení nátepiček pro vojáky, kteří trpí zimou a správci škol byli vyzýváni ke shánění vlny nebo milodarů na ni skrz obecní představenstvo i běžné občany.²¹⁴

Na konci války se v kronice nalézá vyličení obrazu p. řídícího učitele Josefa Prchala přinášejícího 28. října zprávu o tom, „že je státní převrat a že ustavila se Republika československá. Brzy o tom dozvěděla se celá obec, ruch a radost z ukončení války byla k nepopsání.“²¹⁵

5.3.2. Po válce

V Šenově i v Bartovicích nastává v poválečné době rozkvět nejrůznějších činností. I ve Václavovicích jich přibývá a obyvatelstvo se více zapojuje. Záznamy ale příliš nehovoří o učitelském sboru jako o důležitém činiteli v tomto procesu. Vznikla Dělnická tělocvičná

²¹² *Z našich dědin*. Slezský venkov, č. 9, 29. 1. 1915, s. 4.

²¹³ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*, s. 85.

²¹⁴ *Zprávy*. Vychovatelské listy. Časopis posvědčený zájmům křesťanského školství, 14, 1914, č. 9, s. 360.

²¹⁵ SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*, s. 92.

jednota i Federace dělnické tělocvičné jednoty, fungoval také Sokol, ale bez učitelského sboru. Do voleb v roce 1919 byly podány dvě kandidátní listiny, Československá sociální demokratická strana dělnická a Občanská strana. Starostou byl zvolen Adolf Kubina za sociální demokracii. Za občanskou stranu se do obecního zastupitelstva prosadil jako jediný pedagog Josef Prchala, který je také jediným pedagogem účastnícím se blíže života v obci i když jeho cesta do Václavovic nebyl přímá.

Josef Prchala pocházel z Frenštátu pod Radhoštěm, kde se roku 1885 narodil. Později studoval na učitelském ústavu ve Slezské Ostravě. Před nástupem na školu ve Václavovicích působil v Morávce-Lipovém jako prozatímní učitel a už jako řídící učitel v Morávce-Nytrové. Po válce byl roku 1918 ustanoven po odchodu A. Bury nadučitelem ve Václavovicích, kde pracoval do své smrti o osm let později.²¹⁶

Jeho dílo vykonané pro školu je shrnuto ve školní kronice u příležitosti úmrtí. Vyzdvihován byl i učiteli pro jeho věrnost národu a žákům bylo připomenuto, aby i oni byli věrní „tak, jak vštěpoval jim to od nejtěplejšího mládí on.“²¹⁷ Okresní školní inspektor Antonín Hrozek jeho práci shrnul slovy: „Pracoval pro děti, zatím co u dospělých nenašel porozumění.“²¹⁸ Slova vystihující vztah nadučitele k obci a obce k němu. Zasloužil se o vznik obecní kroniky obce Václavovic, kterou sám psal. Ke sklonku svého života se snažil vytvořit kroniku shrnující dějiny obce, avšak pro nepochopení si s některými občany došlo k podání stížnosti na jeho osobu, která ho podezřívala ze záměrného ničení knihy.²¹⁹

²¹⁶ SOkA Frýdek-Místek, fond Základní škola a Mateřská škola Václavovice, inv. č. 336, *Kronika obecné školy Václavovice – 2. díl, s. 8–9.*

²¹⁷ Tamtéž, s. 49.

²¹⁸ Tamtéž, s. 50.

²¹⁹ Tamtéž, s. 50.

6. Závěr

Období počátku 20. století bylo prožíváno pod vlivem mnoha změn ze strany učitelů. Ve výuce se začaly více zapojovat také ženy, čímž se měnila struktura učitelského sboru. Probíhaly debaty o správném přístupu k vyučování žáků a bylo podporováno vyšší vzdělávání samotných pedagogů. Měnilo se také obyvatelstvo, mezi kterým působili. V českém Slezsku rostl počet obyvatel a zvyšovalo se procento těch, kteří byli zaměstnání v odvětví průmyslovém a těžebním. Nárůst počtu obyvatel byl zaznamenán v Bartovicích, v Šenově i ve Václavovicích. Přímým důsledkem se stalo zakládání a rozšiřování škol v okolí, čímž se zvyšoval počet pedagogů, kteří měli možnost ovlivnit chod obcí. Zapojení pedagogů se lišilo mezi jednotlivými vesnicemi v různých etapách i ve stejném časovém období.

Doba předválečná zažila rozkvět spolků a organizací na všech třech místech. Nejméně se do obecních spolků zapojovali bartovičtí učitelé. Naopak mezi nimi a ostatním obyvatelstvem docházelo k neshodám. Jejich činnost byla směřována více do Šenova než do své obce, kde byli například členy Čtenářské besedy. Zapojovali se do kulturních a společenských aktivit vedlejší obce, v politice se neangažovali. Stejně tak se o politiku nezajímali václavovičtí pedagogové. Podobně jako v Bartovicích zaměřili své síly na pomoc školním dětem, ale na rozdíl od bartovických kolegů se více věnovali kultuře ve své obci. Byli členy Sboru dobrovolných hasičů a Čtenářské besedy, snažící se o osvětu. V předválečné době nejvíce vynikali šenovští učitelé, kteří se zajímali o všechny aspekty dění. V politickém životě byli angažováni nadučitelé, jejich kolegové byli členy Čtenářské besedy i M. O. L., zajímali se o zpěv i divadlo, byli zakladateli Sokola i členy hasičského sboru. Doba přinesla pedagogům dva větší problémy, které jejich vztahy s obcí znesnadňovaly. Jedním byla jazyková otázka. Některým učitelům v Šenově i v Bartovicích bylo vytýkáno používání němčiny v obcích většinově českých. Problémem Václavovic a Šenova byla dlouhodobě nízká školní docházka, kterou se nedařilo napravit.

Válečné období zasáhlo obce podobně. Většina učitelů byla nucena narukovat a zbylí kolegové učili také jejich třídy. V průběhu války se museli i oni více zapojovat do válečného úsilí. I pokud nebyli odvedeni, jejich předválečné zapojení do obecního života tím na dobu války skončilo.

V meziválečné době se zvýšil počet učitelů, kteří se zapojovali do politického života. I v Bartovicích se objevili pedagogové ve vedení obce. V kulturní sféře ale činnost spíše ustala. Jeden z učitelů byl zvolen knihovníkem, ostatní se občas zapojovali do jednorázových akcí, ale v dalších organizacích jejich jména nefigurují. Ani ve Václavovicích nejsou zmínky o činnosti učitelů k nalezení. Výraznější postavou je pouze nadučitel Josef Prchala, který byl zvolen do vedení obce a je o něm známo, že se zajímal o dějiny obce. V Šenově se naopak učitelé úspěšně zapojovali do života politického, pokračovali ve spolcích z předválečné doby, podporovali odbor M. O. L. i Sokola, byli knihovníky, psali kroniku a učili na večerní škole.

Učitelé měli vliv a možnost posunout vývoj své obce k lepšímu. V každé ze tří zmíněných obcí se vyskytovali pedagogové, kterým nebylo dění kolem nich lhostejné, a o vývoj v obci se zasloužili. Při srovnání jednotlivých etap nastal největší kulturní i společenský posun díky práci učitelů v době předválečné, ve které vzniklo velké množství nových spolků a zájmových kroužků, a rozvíjel se dále v meziválečném období. Politicky se naopak začali vyučující výrazněji angažovat až v nově vzniklé republice, ač už před válkou existoval z jejich strany určitý zájem. Po celý počátek 20. století se do dění zapojovali nejvíce pedagogové v Šenově, kterému ovšem napomáhala výhodná poloha mezi Bartovicemi a Václavovicemi, dřívější spádovost školních dětí z okolních vesnic i déle fungující škola, stejně jako přístavba druhé školní budovy, se kterou přišli do obce další učitelé.

7. Seznam pramenů a literatury

Netištěné prameny

Archiv města Ostravy, fond Archiv obce Bartovice (1836) 1850–1945 (1954), inv. č. 132, *Kronika obce*.

Archiv města Ostravy, fond Základní škola 1.–4. ročník Ostrava–Bartovice, inv. č. 1, *Kronika obecné školy v Bartovicích*.

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 3, *Kronika Šenov – 1. díl*.

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, *Kronika Šenov – 2. díl*.

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 26, *Kronika Václavovice – 1. díl*.

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Základní škola a Mateřská škola Václavovice, inv. č. 336, *Kronika obecné školy Václavovice – 2. díl*.

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Základní škola Šenov, neinventarizováno, *Kronika obecné školy Šenov – 1. díl*.

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv obce Václavovice, inv. č. 334, *Základní škola Václavovice 1876–1991*.

Tištěné prameny

Činnost slezské matice osvěty lidové na Těšínsku a Hlučínsku za rok 1927, 1928, 1928, s. 1–148.

Dějepisný kalendář. Těšínský kalendář na rok, 7, 1928, s. 15.

Dopisy. Obrana Slezska, č. 49, 8. 12. 1911, s. 2.

Drobné zprávy. Obrana Slezska, č. 43, 25. 10. 1919, s. 4.

Hlídka D. T. J. Duch času. Orgán strany sociálně-demokratické, č. 271, 4. 10. 1919, s. 4.

JARUŠEK, Jan: *O nepřátelích vážnosti učitelovy*. Komenský. Časopis pro učitele základní školy, 31, 1903, č. 5, s. 50–52.

KRAMOLIŠ, Čeněk: *Návštěva školy*. Komenský. Časopis pro učitele základní školy, 38, 1910, č. 35, s. 50–52.

LANKOČÍ, Hanuš: *Obec a panství Šenov. Kronika starobylé, slezské dědiny*. Polská Ostrava 1913.

Menšinové školství ve Slezsku. Školský věstník. Orgán ústředního spolku českého učitelstva ve Slezsku, 8, 1911, č. 16, s. 182–183.

MEZÍRKA, Jiří: *Evropská válka a škola*. Vychovatelské listy. Časopis posvěcený zájmům křesťanského školství, 15, 1915, č. 1, s. 2–4.

Noviny Těšínské. Písmo posvěcené českému lidu ve Východním Slezsku, 1899–1914.

Různé zprávy. Slezský venkov, č. 77, 24. 9. 1915, s. 4.

Slezský venkov, č. 9, 29. 1. 1915, s. 2–4.

Zprávy. Vychovatelské listy. Časopis posvěcený zájmům křesťanského školství, 14, 1914, č. 9, s. 360.

ZAGAR, Otaro: *Různé kapitoly: Frýdecko*. Školský věstník. Orgán ústředního spolku českého učitelstva ve Slezsku, 7, 1909, č. 3, s. 30.

Literatura

BAKALA, Jaroslav a kol.: *Dějiny Ostravy*. Ostrava 1993.

BARTOŠ, Josef: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Olomouc 2000.

BARTOŠOVÁ, Jana a kol.: *Škola a Velká válka*. Přerov 2014.

BEACH, Jim: *British Military Officers in Teschen 1919*. Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy, 11, 2020, č. 1, s. 88–108.

ČORNEJOVÁ, Ivana a kol.: *Velké dějiny země koruny české. Tematická řada školství a vzdělanost*. Praha 2020.

HALÍŘOVÁ, Martina – JIRÁNEK, Tomáš – LENDEROVÁ, Milena: *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918*. Praha 2015.

HANIČÁK, Ondřej – JANÁK, Martin – MATEJKO-PETERKA, Ilona: *Spolkový život ve Slezsku. Spolky ve světle dochovaných památek*. Opava 2016.

KARBANOVÁ, Pavla: *Města a obce Těšínska se představují. Václavovice*. Těšínsko, 55, 2012, č. 1, s. 37.

KASPEROVÁ, Dana – KASPER, Tomáš – PÁNKOVÁ, Dana: *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha 2015.

PASTRŇÁK, Milan: *Václavovice. 1302–2002*. Václavovice 2002.

POKLUDOVÁ, Andrea: *Vesnický učitel na přelomu 19. a 20. století. Významný aktér modernizace venkovské společnosti*. Časopis Matice moravské, 137, 2018, č. 2, s. 295–318.

STOLARÍK, Ivo – ŠTIKA, Jaroslav – TOMOLOVÁ, Věra: *Těšínsko* 1. díl. Šenov 1997.

ŠINOVSKÝ, Josef Bilan: *Knižka o Šenově. Vzpomínky a dokumenty o lidech a obci*. Šenov 2021.

TVRDÝ, Ludvík: *700 let Šenova*. Šenov 1986.

VLČEK, Miroslav: *Vilém Wünsche a Šenov*. Ostrava 2010.

ZŠ Bartovice: 110 let: 1886–1996. Bartovice 1996.

8. Resumé

This bachelor thesis focuses on the cultural, social and political events that took place in Bartovice, Šenov and Václavovice at the beginning of the 20th century. All three villages were located in close proximity to each other and shared a common history that shaped the specificity of the region. With the help of contemporary periodicals and municipal chronicles, the thesis tries to map the activities of local associations operating in individual municipalities, in connection with the development of the time, and to describe to what extent the extracurricular activity of teachers was reflected in the life of the municipality. The intensity of teachers' involvement in cultural, social and political events is compared in the pre-war, war and post-war periods. In the last chapter, the individual teachers are introduced in more detail and the activities they participated in and the ways in which they contributed to the community are described.